

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Екологічна експертиза: Теорія і практика

Навчальний посібник

**Чернівці
«Рута»
2008**

УДК 574(076)
ББК 28.081я7
Е 457

Друкується за ухвалою редакційно-видавничої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Е 457 Екологічна експертиза: Теорія та практика: Навч.
посібник / **Смирнова В.Г., Костенюк Л.В.** – Чернівці:
Рута, 2008. – 104 с.

У першій частині посібника викладено основні положення, поняття й завдання екологічної експерти, розглянуто теоретичні основи сучасної експертології, висвітлено специфіку проведення екологічної експертизи в Україні. Особлива увага приділена проблемам проведення експертизи в галузі охорони водних ресурсів. Друга частина посібника присвячена формуванню практичних навичок проведення експертиз.

Для студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальністю “Екологія та охорона навколишнього середовища”, та всіх, хто цікавиться проблемами охорони довкілля.

УДК 574(076) ББК 28.081я7 Е 457

© "Рута", 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ 1. Наукові основи екологічної експертології.	
Історія становлення екологічної експертизи	6
1.1. Наукові основи екологічної експертології	6
1.2. Історія становлення екологічної експертизи	9
Розділ 2. Поняття про екологічну експертизу	14
2.1. Мета та завдання екологічної експертизи. Форми екологічної експертизи	15
2.2. Принципи екологічної експертизи	16
2.3. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи	18
Розділ 3. Види та форми екологічної експертизи	23
3.1. Підходи до класифікації екологічних експертиз	23
3.2. Форми екологічної експертизи за рівнем організації	26
3.3. Фінансування екологічних експертиз	27
Розділ 4. Процедура проведення екологічної експертизи	29
4.1. Склад учасників експертного процесу	29
4.2. Основні етапи проведення екологічної експертизи	30
4.3. Граничні строки проведення державної екологічної експертизи об'єктів	31
4.4. Показники, що оцінюються при здійсненні державної екологічної експертизи	33
4.5. Зміст висновків державної екологічної експертизи	34
Розділ 5. Статус експерта екологічної експертизи. Права та обов'язки учасників експертизи	38
5.1. Статус експерта екологічної експертизи	38
5.2. Правопорушення в галузі екологічної експертизи	40
Розділ 6. Методи здійснення екологічної експертизи	42
Розділ 7. Поняття ОВНС. Вимоги до складу та змісту матеріалів ОВНС	46
7.1. Поняття ОВНС	46
7.2. Вимоги до складу документації, що подається на екологічну експертизу	48
Розділ 8. Участь громадськості в екологічній експертизі	51
Розділ 9. Відмінності у процедурі проведення ОВНС на заході і в Україні	55
Розділ 10. Екологічна експертиза в галузі охорони водних об'єктів	61

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	67
Семінарське заняття № 1. Екологічне законодавство: загальні положення і принципи	67
Семінарське заняття № 2. Екологічні аспекти водного законодавства. ГДС речовин у водні об'єкти зі зворотними водами	67
Семінарське заняття № 3, 4, 5. (Ділова гра) Проведення державної і громадської екологічної експертизи в Україні	68
Практична робота № 1. Порівняння окремих характеристик екологічної експертизи та ОВНС	69
Практична робота № 2. Визначення значущості факторів впливу на довкілля методом парних порівнянь	70
Практична робота № 3. Еколого-економічна оцінка альтернатив розміщення підприємства, що проектується, та ймовірного збитку від забруднення навколишнього середовища	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Система екологічної оцінки запланованої діяльності зараз використовується практично в усіх країнах світу. Екологічна оцінка сконцентрована на всебічному аналізі можливого впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище та використанні результатів цього аналізу для попередження чи зменшення екологічних збитків. Такий підхід стає особливо актуальним зі становленням уявлень про стійкий розвиток, оскільки він дозволяє враховувати екологічні фактори поруч з економічними вже на стадії планування і прийняття рішень про здійснення того чи іншого виду господарської діяльності. Оскільки будь-яка виробнича діяльність викликає порушення природного середовища, суспільство взяло на себе турботу про відновлення її властивостей та охорону від подальшої деградації. Соціально-правові важелі охорони природи досить різноманітні. Вони включають:

- введення екологічних норм та стандартів, що є обов'язковими для підприємств та окремих осіб;
- адміністративні обмеження на види робіт та технологій, що шкодять природному середовищу, контроль;
- екологічна освіта, розповсюдження безвідходних і чистих технологій;
- проведення обов'язкових екологічних експертиз тощо.

Одже, екологічна експертиза – це ефективний механізм держави і суспільства для створення екологічно безпечних і сприятливих умов для існування людини в навколишньому середовищі, функціонування природних та природно-техногенних екосистем. Це можливість заглянути в майбутнє, передбачити несприятливі зміни у довкіллі і вже сьогодні їх усунути або значно послабити. Екологічна експертиза працює під таким гаслом: “Краще виявити і попередити негативні для навколишнього середовища наслідки діяльності людини на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадіях будівництва й експлуатації”.

Метою даного посібника є формування у студентів знань та практичних навичок щодо здійснення в Україні та світі процедури екологічної експертизи.

НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Експертиза (від лат. *expertus* - досвідчений) — дослідження спеціалістом (експертом) будь-яких питань, вирішення яких потребує спеціальних знань

в галузі науки, техніки.

Експертологія — науковий напрямок, що вивчає загальні положення про форми, види, класифікацію та порядок проведення різних типів експертиз.

Експертний метод — метод кількісних або порядкових оцінок процесів чи явищ, які не піддаються безпосередньому вимірюванню, а базуються на судженнях спеціалістів (експертів).

Діагностика — галузь науки, що вивчає властивості і стан певних систем (природних та штучних) та процедуру перевірки їх функціонування. Основним завданням діагностики є застосування методик розпізнавання загального стану системи та її придатності до експлуатації. Діагностичне дослідження передбачає встановлення причинного зв'язку між елементами системи та прогноз її функціонування в разі їх зміни.

Environmental impact assessment (EIA) — дослідження сумісності з навколишнім середовищем: процедура ОВНС, прийнята у всіх промислово розвинутих країнах та в багатьох міжнародних організаціях.

Strategic environmental assessment (SEA) — процедура стратегічної (комплексної) оцінки екологічних наслідків здійснення політик, планів і програм, затвердження яких передують дослідженню індивідуальних проектів господарської діяльності.

1.1. Наукові основи екологічної експертології

Екологічна експертологія — цілісна наукова дисципліна, яка вивчає науково-правові засади екологічної експертизи. Мета екологічної експертології — дослідження і розроблення

теоретичних засад формування і функціонування екологічної експертизи, обґрунтування методології її здійснення [3].

З урахуванням сучасних даних поняття «експертиза» слід визначати як метод дослідження та вирішення проблемних ситуацій професіоналами, що мають певні знання, шляхом вибору найбільш аргументованих рішень [30].

Експертний метод досліджень застосовується в тих випадках, коли:

- ❖ на основі відомих законів неможливо однозначно передбачити поведінку досліджуваної системи в майбутньому;
- ❖ неможлива експериментальна перевірка передбачуваного розвитку досліджуваного процесу;
- ❖ в досліджуваному процесі спостерігаються невизначені фактори, що не піддаються контролю;
- ❖ розв'язання проблеми є багатоваріантним;
- ❖ інформація на основі якої приймається рішення, недостатньо повна.

При розгляді складних систем, що потребують експертних рішень, виділяють три типи основних факторів, що визначають їх функціонування і розвиток:

1) **Детерміновані фактори**, які можна визначити на основі суворих детермінованих залежностей. У географії до них належать - зональні закономірності, показники визначені балансовими рівняннями, регіональні закономірності (мікрозональність, позиційність, висотна поясність та ін.).

2) **Стохастичні фактори**, що описуються випадковими величинами за відомим законом розподілу: кліматичні й демографічні показники, вироблення біомаси, хвилювання моря та ін.

3) **Невизначені фактори**, для кожного з яких відома лише область можливих значень. Невизначеність таких факторів — це системна властивість, що передбачає неможливість достатнього відображення складних природних і природно-соціальних систем.

З урахуванням вказаних факторів експертна задача формулюється так: при заданих значеннях детермінованих факторів A_1, A_2, A_n ; імовірних факторів із відомим розподіленням V_1, V_2, V_n , і з урахуванням невизначених факторів X_1, X_2, X_n , знайти оптимальні значення характеристик функціонування системи – u_1 ,

u_2, u_n з області задачі функцій $Q_{y_1}, Q_{y_2}, Q_{y_n}$, які визначають можливі напрямки розвитку. Дані задачі, що складаються з трьох блоків, які характеризуються різними умовами, в тому числі й блоком невизначених факторів, і є об'єктами експертного методу досліджень.

Із трьох блоковою структурою експертизи співвідносяться три типи інформації:

1. Інформація, підтверджена експериментами чи статистичними спостереженнями (емпіричні факти).
2. Інформація, підкріплена досвідом, що базується на знанні розвитку даних систем (інформація у вигляді гіпотези).
3. Інформація основана на одиничних фактах і випадках (інформація у вигляді припущень).

Ці три типи інформацій, як і структура експертизи, утворюють так звану тріаду: **припущення-гіпотеза-закон**.

На даний час можна стверджувати, що іде процес активного впровадження експертного методу досліджень в усіх галузях науки. Даний метод віднесений до загальнонаукових методів дослідження, до яких відносять такі базові методи, як порівняльний, системний, екологічний методи та ін. Експертний метод дедалі більше використовується в наукових дослідженнях і виробничій діяльності, а з поглибленням знань про стан і розвиток сучасного світу, його значення зростатиме.

Найбільше поширення цей метод має у природокористуванні, будівництві, юриспруденції. Екологічні системи, як і природно-господарські системи підпорядковуються певним вимогам, а саме принципу тріадних точок - крайнім максимальній і мінімальній, а також оптимальному параметру. Розвиток експертиз природознавчого характеру базується на інтеграції теоретичних положень таких наук, як експертологія, екологія, географія та ін. Розвиток цього методу у природокористуванні йшов поступово, в залежності від зростання потреб практики. З часом з'явилась велика кількість типів, класів і видів експертиз та більше 300 методів експертних оцінок.

Насамперед предметом розгляду під час екологічної оцінки є дія на навколишнє середовище – природні його складові і компоненти. Екологічна оцінка в тій чи іншій мірі торкається медичних, соціальних та економічних наслідків запланованої чи

здійснюваної діяльності, пов'язаних із дією на довкілля. Так, погіршення якісних показників природного середовища і відповідно зниження здоров'я місцевого населення, можуть призвести до погіршення показників соціального та економічного характеру (наприклад, зниження життєвого рівня внаслідок скорочення можливостей рекреації чи падіння цін на нерухомість).

Екологічний підхід в експертизі ґрунтується на таких екологічних законах і принципах [34]:

❖ Закон внутрішнього динамічного розвитку екосистеми, що стверджує: речовина, енергія, інформація і динамічні якості окремих природних екосистем та їх ієрархії взаємопов'язані настільки, що будь-які видозміни одного з цих показників викликають відповідні зміни всіх якостей екосистеми.

❖ Закон мінімуму (Лібіха), згідно з яким витривалість системи буде визначатися станом найслабшої ланки.

❖ Закон біорізноманіття, що базується на твердженні: жодна система не може бути сформована на абсолютно ідентичних елементах. При експертному аналізі врахування цього закону проявляється в пошуку оптимальної структури природно-господарського комплексу, що відповідатиме природним умовам регіону, з одного боку, та суспільним потребам — з іншого.

❖ Принцип екологічної відповідності, ґрунтується на системній єдності організмів і середовища їх проживання, який проявляється в оптимальності розмірів спроектованого об'єкта відповідно до його природно-ресурсного потенціалу (природним, матеріальним і трудовим ресурсам).

❖ Принцип екологічної компліментарності (доповнюваності), який стверджує, що жодна частина функціональної екологічної системи не може існувати без інших функціонально-доповнювальних частин. Даний принцип веде до необхідності експертного вивчення всієї структури об'єкта з обов'язковою наявністю інфраструктурних екологічних елементів (технічних, природних, штучних тощо).

1.2. Історія становлення екологічної експертизи

Експертизи, спрямовані на дослідження процесів взаємодії природи і суспільства, виникли ще в середині ХХ століття, у відповідь на потреби практики. Інтенсивний розвиток науки,

техніки привів до створення складних природно-господарських систем із невизначеною поведінкою. В таких умовах традиційні методи досліджень не дозволяють впевнено прогнозувати розвиток системи “природа-господарство-суспільство”. Виникає необхідність звертатись до думки різних вчених, спеціалістів, які можуть сформулювати свій погляд щодо можливих змін такої системи у вигляді експертних оцінок, експертних прогнозів.

Вперше екологічна експертиза була введена в ранг закону в Японії (1965 р.), далі у США (1969 р.), Канаді (1973 р.), ФРН (1975 р.). У 80-ті роки вона була узаконена у всіх країнах Заходу. За кордоном як інструмент державного управління в галузі природокористування значне поширення отримала система ліцензування нового промислового будівництва за екологічним критерієм, яка включала оцінку впливу на навколишнє середовище. В подальшому ця система отримала назву *environmental impact assessment (EIA)*, що в перекладі має український еквівалент - “екологічна експертиза”. Зростаючі вимоги до соціально-економічних та екологічних умов життя і діяльності людини привели до формування, починаючи з середини 70-х років, нової процедури стратегічної оцінки впливу на довкілля, або *SEA (Strategic environmental assessment)*. Сьогодні накопичено значний досвід використання процедури *SEA* в США, Великобританії, Австралії, Новій Зеландії, Канаді та інших країнах. Щодо поставлених завдань, стадій оцінки між *SEA* та *EIA* немає принципової різниці. Деякі методологічні відмінності зумовлені складом, рівнем деталізації та ступенем відкритості процедури експертизи, способом контролю з боку громадськості (Додаток 1).

У країнах Заходу проведення екологічних експертиз дозволило значно поліпшити екологічну ситуацію. Тому сьогодні експертиза як метод прогнозу і контролю в більшості цих країн узаконена та відіграє важливу роль у системі функціонування і розвитку природно-господарської системи.

Становлення екологічної експертизи в Україні розпочалося ще на початку 70-х років, коли наша країна була у складі СРСР. У той час існувала вимога про включення до більшості проектної документації розділу “Охорона навколишнього природного середовища”, в якому було виконано опис усіх природоохоронних заходів. Для здійснення певних видів діяльності потрібно було

узгодження державних екологічних органів. Окрім цього, при Держплані, Держбуді та деяких інших міністерствах були створені спеціальні комітети експертів (експертизи), які виконували екологічну оцінку запланованої діяльності, проте це стосувалось переважно великомасштабних проектів і програм. Основна ж частина проектів розглядалась лише з точки зору відповідності норм і правил проектування, чого, звичайно, не завжди було достатньо для попередження негативного впливу на довкілля.

З 80-х років ХХ ст. у СРСР почало зростати розуміння гостроти екологічних проблем та їх значення для суспільства. Тому влада розпочала розробку нормативно-правових актів щодо обов'язкового проведення екологічної експертизи для нових технологій та матеріалів, проектів реконструкції промислових об'єктів. Зокрема, Державний комітет СРСР по будівництву прийняв "Інструкцію про склад, порядок розробки, узгодження і затвердження проектно-кошторисної документації на будівництво підприємств, будівель, споруд" (Держбуд СРСР, 1985). Згідно з цим документом у проектну документацію необхідно було включати комплексну оцінку оптимальності передбачуваних технічних рішень по раціональному використанню природних ресурсів та заходів по попередженню негативної дії будівництва й експлуатації споруд на навколишнє середовище. Саме цей документ став прототипом введеної пізніше ОВНС (Оцінки впливу на навколишнє середовище).

Значну роль у прискоренні цих процесів відіграла громадськість. Стали звучати окремі протести проти нераціональних, неекологічних проектів, як, наприклад, поворот північних річок, будівництво Катунської ГЕС тощо.

У 1988 році Постановою "Про докорінну перебудову справи охорони природи в країні" повноваження по проведенню державної екологічної експертизи планів, програм, матеріалів, технологій та окремих проектів були покладені на новоутвернений Комітет з охорони природи. Тоді ж у структурі Держкомприроди був створений спеціальний підрозділ державної екологічної експертизи. У листопаді 1989 р. Верховна Рада СРСР прийняла Указ "Про невідкладні заходи щодо поліпшення екологічної ситуації", який заборонив фінансування проектів та програм, які не мають позитивних висновків державної екологічної експертизи.

Цей Указ можна розглядати як перший законодавчий акт у галузі екологічної експертизи. А у 1990 р. Держкомприродою була прийнята “Тимчасова інструкція про порядок проведення ОВНС при розробці ТЕО (техніко-економічне обґрунтування) і проектів будівництва народногосподарських об’єктів і комплексів”. Ця Інструкція містила опис основних принципів, стадій процедури ОВНС і пізніше стала основою для створення національної процедури ОВНС в Україні та інших пострадянських державах.

Отже, інститут екологічної експертизи був створений у СРСР наприкінці 80-х років. Він носив комплексний, міждисциплінарний характер, був незалежним від замовника, стосувався всіх проектів і програм, що могли призвести до негативного впливу на довкілля, частково враховував досвід західних експертиз. Проте розвивався цей інститут у рамках традиційної системи екологічної оцінки, при відсутності необхідної нормативно правової бази, тому містив ряд недоліків, пробілів, недопрацювань.

25 лютого 1991 р. СРСР була підписана “Конвенція про оцінку впливу на оточуюче середовище в транскордонному контексті” (СЕК, 1991), після чого екологічна експертиза отримала міжнародне значення, а у грудні 1991 р. СРСР перестав існувати. Радянське природоохоронне законодавство продовжувало діяти в Україні до прийняття нових законодавчих актів.

Етапним моментом у становленні практики екологічної експертизи стало прийняття у 1991 році Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, яким були вперше виділені об’єкти, завдання експертизи, органи її здійснення, вказана обов’язковість виконання висновків державної екологічної експертизи і право проведення громадської екологічної експертизи. У період 1990-1992 рр. було розроблено та опубліковано ряд методичних рекомендацій по проведенню екологічної експертизи. У 1995 році введені в дію Державні будівельні норми України “Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє природне середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві підприємств, будинків і споруд. Основні положення проектування. (ДБН.А.2.2-1-95)”.

У тому ж 1995 році був підписаний Закон України “Про екологічну експертизу”. На сьогоднішній день цей Закон, із рядом

доповнень і поправок (1999, 2000 рр.), повністю регламентує процес виконання екологічної експертизи в Україні в різних її аспектах.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Коли при наукових дослідженнях застосовують експертний метод?
2. Дайте коротку характеристику становлення екологічної експертизи в Україні.
3. Що таке експертологія?
4. Охарактеризуйте суть екологічних оцінок проектів і програм, прийнятих у країнах Заходу.
5. Дайте визначення таких понять:
 - експертологія;
 - експертний метод;
 - діагностика.
6. Екологічний підхід в експертизі. Назвіть та охарактеризуйте екологічні закони на основі яких формулюється екологічний підхід до проведення експертиз.
7. Що таке **SEA** та **EIA**?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Види екологічних оцінок у природокористуванні.
2. “Плюси” та “мінуси” експертних оцінок.

ТЕМИ ДЛЯ ДОПОВІДЕЙ, РЕФЕРАТИВ

1. Екологічна експертиза у світлі концепції сталого розвитку людського суспільства.
2. Процедура екологічної експертизи в США (Канаді, Австралії, Франції, Німеччині - за вибором студента).
3. Екологічна експертиза як шлях забезпечення екологічної безпеки.
4. Презумпція потенційної екологічної небезпеки будь-якої господарської діяльності.

ПОНЯТТЯ ПРО ЕКОЛОГІЧНУ ЕКСПЕРТИЗУ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Екологічна експертиза — вид державного екологічного контролю, що здійснюється з метою встановлення відповідності запланованої господарської діяльності екологічним вимогам, попередження можливих небажаних впливів діяльності на довкілля.

Альтернативний (від франц. *alternative* – один із двох) – той, що містить альтернативу, допускає одну з двох або кількох можливостей. Альтернатива.

Превентивний (від франц. *preventif* – попереджувачий) – той, що випереджує дії протилежної сторони.

Презумпція – признання факту юридично достовірним доти, доки не буде доведено зворотнє. Презумпція потенційної екологічної небезпеки означає достовірним фактом те, що будь-який вид господарської діяльності може призвести до негативних екологічних наслідків для довкілля.

Розвиток суспільства супроводжується дедалі зростаючим рівнем споживання, проте продовжують використовуватися старі технології, які потрібно змінювати, загрозливою стала проблема відходів, транспортування шкідливих речовин тощо. З початку розбудови нових економічних відносин в Україні зросла кількість проєктів будівництва, розвитку приватних фірм, концернів, господарств, які розраховані на миттєву вигоду і є непродуманими з позиції шкідливого впливу на довкілля, на здоров'я людей у майбутньому. Тому одним із важливих державних завдань для України було створення ефективного механізму перешкоджання непродуманому, нераціональному і навіть шкідливому природокористуванню. Цим механізмом стала екологічна експертиза.

Згідно з положеннями Закону “Про екологічну експертизу”, екологічна експертиза в Україні — це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-

експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Отже, суть екологічної експертизи полягає в оцінці можливих впливів на довкілля всіх видів запланованої господарської діяльності та відповідності цієї діяльності чинним нормам і законам з охорони навколишнього середовища й вимогам екологічної безпеки суспільства.

2.1. Мета та завдання екологічної експертизи

Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах.

Міжнародне природоохоронне законодавство розглядає мету екологічної експертизи трохи ширше. Наприклад, відповідно до Директиви ЄЕС № 337/85 екологічна експертиза вважається «втіленням попереджувальної екологічної політики», що передбачає оцінку екологічного впливу проектів господарського розвитку на навколишнє середовище, активну участь громадськості на всіх стадіях проведення екологічної експертизи й ухвалення рішення про остаточну реалізацію цих проектів, широке інформування про результати експертизи, проведення консультацій між зацікавленими відомствами й іншими юридичними особами, а також публікацію кінцевих результатів переговорів і консультацій.

Основними завданнями екологічної експертизи є:

- 1) визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності;
- 2) організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи;

- 3) встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства, будівельних норм і правил;
- 4) оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища, і якість природних ресурсів;
- 5) оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- 6) підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи;
- 7) оцінка впливу об'єктів екологічної експертизи на життя та здоров'я людей.

Отже, основне запитання, на яке повинна відповісти екологічна експертиза, – це *можливість реалізації проекту* (рекомендувати чи не рекомендувати його до реалізації, визначити масштаби та напрямки вдосконалення).

2.2. Принципи екологічної експертизи

Принципи екологічної експертизи, які сформульовані в законі “Про екологічну експертизу”, виражають сутність та соціальну направленість експертизи, основи її правового регулювання та здійснення (табл. 2.1). Принципів повинні дотримуватися всі учасники експертного процесу, включаючи замовників, проектувальників та експертів.

Таблиця 2.1

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
❖ Гарантування екологічної безпеки. Презумпція потенційної екологічної небезпеки будь-якої господарської діяльності.
❖ Збалансованість економічних, екологічних, медико-біологічних і соціальних інтересів.
❖ Державне регулювання. Економічна та територіально-галузева доцільність реалізації проекту.
❖ Комплексність оцінки впливу на навколишнє природне середовище запланованої діяльності. Ландшафтний підхід.
❖ Наукова обґрунтованість, об'єктивність експертних висновків.
❖ Незалежність експертів екологічної експертизи.
❖ Гласність, врахування громадської думки.

- ❖ Варіантність, альтернативність.
- ❖ Превентивність.
- ❖ Законність, відповідальність учасників експертизи за проведення і якість експертизи.

Принцип гарантування екологічної безпеки означає, що головним зобов'язанням замовника є формування доказів відносно екологічної безпеки запланованої діяльності та необхідність передбачування природоохоронних заходів.

Принцип збалансованості економічних, екологічних, медико-біологічних і соціальних інтересів передбачає прийняття всіх вищеназваних інтересів однаково важливими при формуванні висновків екологічної експертизи.

Принцип незалежності експертів означає, що ніхто не має права втручатися в роботу експертів. Будь-який тиск на експерта є протиправною дією.

Принцип наукової обґрунтованості означає, що всі висновки, судження повинні бути науково аргументованими, підкріпленіми посиланнями на власні наукові дослідження, на авторитетних учених, а головне, — на положення законодавства щодо охорони природи та природокористування.

Принцип превентивності має дуже важливе значення, оскільки екологічний контроль здійснюється до початку господарської діяльності.

Принцип варіантності полягає в можливості вибору кращого варіанта проекту, з урахуванням екологічної, економічної, соціально-політичної та інших точок зору. Альтернативність – це теж можливість вибору: місця розташування об'єкта, виду ресурсів (води, палива, енергії, сировини тощо), часу виконання і втілення проекту, технологій, виробничих процесів, способів видалення відходів, характеру естетичного впливу та ін.

Принцип гласності є проявом демократизації нашого суспільства і способом реалізації прав громадян на сприятливе для життя довкілля.

Принцип законності полягає у тому, що всі учасники експертизи при плануванні, проектуванні будь-якої діяльності зобов'язані врахувати екологічні вимоги, передбачені законодавством.

2.3. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи

Об'єктами екологічної експертизи є всі складові екосистем, які будуть відчувати на собі вплив запроєктованої діяльності. Під впливом слід розуміти привнесення в навколишнє середовище або вилучення з нього деякої матеріальної субстанції, яка викликає зміни у стані цього середовища. Розрізняють різноманітні типи впливу проекту на довкілля (рис 2.1).

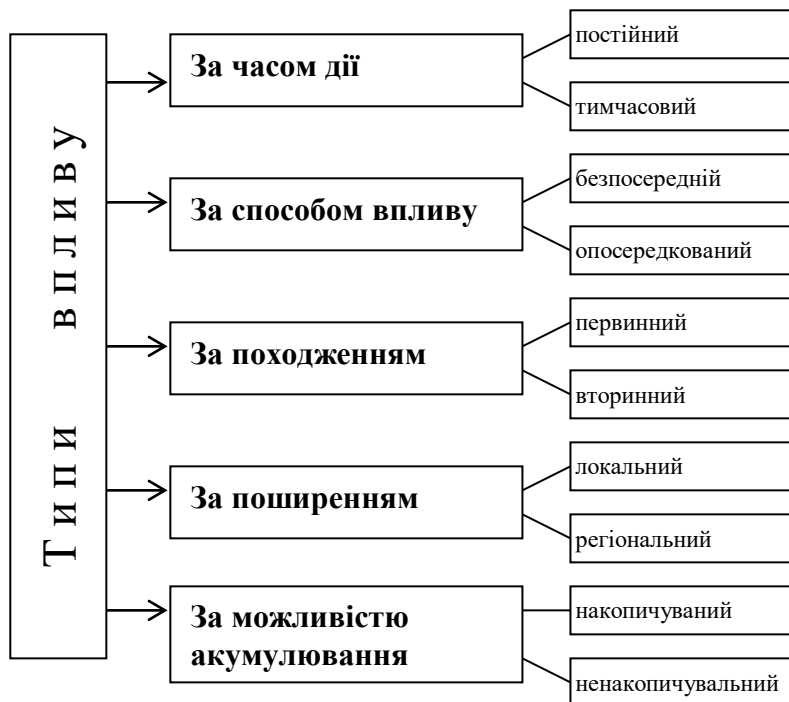

Рис. 2.1. Типи впливу проекту на навколишнє середовище

Об'єктами екологічної експертизи є проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, передпроектні, проектні матеріали, документація по впровадженню нової техніки, технологій, матеріалів, речовин, продукції, реалізація яких може призвести до порушення екологічних нормативів, негативного впливу на стан навколишнього природного середовища.

Екологічній експертизі можуть підлягати також екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища.

Військові, оборонні та інші об'єкти, інформація про які становить державну таємницю, підлягають екологічній експертизі відповідно до Закону України «Про екологічну експертизу» та інших спеціальних законодавчих актів України.

Існує поділ об'єктів екологічної експертизи за галузями господарства, за видами діяльності, за масштабом, за вартістю будівництва тощо. Важливим для державного діяча та управління є, наприклад, поділ проектів у залежності від впливу на навколишнє середовище (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Категорії проектів у залежності від впливу на довкілля

Для кожного з об'єктів у рамках виділених категорій може бути здійснена екологічна експертиза, але тільки для категорій **Б** та

В здійсненні експертизи буде обов'язковим. Тобто здійснення державної екологічної експертизи є **обов'язковим** для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Перелік цих видів діяльності та об'єктів (за галузями господарства) встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і Міністерства охорони здоров'я України (Додаток 2 і 2а). Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів України може встановлюватись додатковий перелік об'єктів та видів діяльності, що підлягають державній екологічній експертизі.

Усі названі об'єкти екологічної експертизи в залежності від виду та масштабів запланованої діяльності можна об'єднати у 5 груп (рис. 2.3).

Сьогодні діють єдині вимоги щодо проведення експертизи різномасштабних об'єктів: від атомної електростанції до невеликої АЗС. Це має свої позитивні та негативні сторони.

Суб'єктами екологічної експертизи можуть бути:

1. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органи на місцях, створювані ними спеціалізовані установи, організації та еколого-експертні підрозділи чи комісії.
2. Інші державні органи, місцеві Ради і органи виконавчої влади на місцях відповідно до законодавства.
3. Спеціально створені уповноваженими центральним органом виконавчої влади з питань екології міжгалузеві експертні комісії із залученням фахівців - практиків та науковців інших підприємств, установ і організацій.
4. Громадські організації екологічного спрямування чи створювані ними спеціалізовані формування.
5. Інші установи, організації та підприємства, в тому числі іноземні юридичні і фізичні особи, які залучаються до проведення екологічної експертизи.
6. Окремі громадяни у порядку, передбаченому Законом та іншими актами законодавства.

З практики проведення експертиз відомо, що державна екологічна експертиза здійснюється еколого-експертними

підрозділами різного рівня в залежності від масштабів об'єкта. Наприклад, екологічну експертизу проекту будівництва об'їзної дороги державного значення навколо м.Чернівці здійснював еколого-експертний підрозділ Міністерства екології. Експертизу будівництва зони відпочину в парку м.Чернівці – відповідний підрозділ Чернівецького обласного управління з екології.

1 група (програми)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Державні інвестиційні програми; ➤ Проекти схем розвитку та розміщення продуктивних сил; ➤ Проекти розвитку галузей народного господарства (транспорту, енергетики, с/г, промисловості, рекреаційні, культурно-історичні).
2 група (закони)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Проекти законодавчих, нормативно-правових актів; ➤ Проекти нормативно-технічних актів.
3 група (проекти)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Проекти генеральних планів розвитку промвузлів, схем розміщення підприємств; ➤ Передпроектна документація. Інвестиційні проекти; ➤ Проекти на будівництво та реконструкцію, перпрофілювання підприємств; ➤ Проекти на консервацію, ліквідацію підприємств. ➤ Проекти схем охорони та використання водних, лісових, земельних та ін. видів ресурсів
4 група (матеріали, технології)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Документація по впровадженню нової техніки, технологій; ➤ Документація по розробці нових матеріалів, речовин.
5 група (проблемні зони)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Матеріали комплексного обстеження зон екологічного лиха, екологічних ситуацій, що склались на окремих територіях.

Рис. 2.2. Основні групи об'єктів експертизи в залежності від виду та масштабу запланованої діяльності

Екологічна експертиза як вид науково-практичної діяльності може бути об'єктом підприємницької діяльності й стати досить прибутковою. У нас і за кордоном створено ряд спеціалізованих фірм, які по замовленню здійснюють необхідну експертну оцінку, розробляють розділ ОВНС, рекомендації по

вдосконаленню проекту, технологій тощо. Наприклад, за виконання попередньої екологічної експертизи проекту Одеського терміналу одна англійська фірма отримала 0,5 млн.дол.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Дайте визначення терміна “екологічна експертиза”. Що вкладається в суть цього поняття?
2. Назвіть мету і завдання екологічної експертизи.
3. Охарактеризуйте принципи екологічної експертизи.
4. Перерахуйте об’єкти екологічної експертизи. На які групи вони поділяються?
5. Назвіть суб’єкти екологічної експертизи.
6. Перерахуйте основні види діяльності та об’єкти, що можуть потенційно становити підвищену екологічну небезпеку.
7. Для яких об’єктів і видів діяльності державна екологічна експертиза обов’язкова?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Які освітні проекти, проекти у сфері охорони здоров’я потребують включення до екологічного аналізу заходів з охорони навколишнього середовища? Обґрунтуйте, наведіть приклади.
2. Які проекти, програми можна віднести до проектів категорії В – тих, що призводять до зміни довкілля? Обґрунтуйте, наведіть приклади.
3. Подумайте, чому необхідно проведення екологічної експертизи при проектуванні і будівництві поверхневих і підземних водозаборів?

ВИДИ ТА ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Рефлексія (від лат *reflexio* - відбиття) – аналіз власного психічного стану.

Неологізм – слово чи декілька слів, що створені для позначення нового предмета або для пояснення нового поняття.

Прогностика – методи створення, визначення прогнозу. Прогноз — передбачення, яке ґрунтується на певних даних.

3.1. Підходи до класифікації експертиз

На початковому етапі формування теорії та методології експертології важливе значення мало визначення класифікації експертиз. Класифікацією експертиз в тій чи іншій мірі займалась велика кількість вітчизняних вчених, зокрема такі, як В.А.Лисичкин, В.А. Горелов, Н.Ф.Глазовський та інші. Значний вклад у класифікацію експертиз внесла К.А. Позаченюк [34], проте до теперішнього часу не створено загальноприйнятої класифікаційної системи для екологічної експертизи.

Визнаючи експертизу науковим методом і враховуючи зв'язок експертизи з певними видами господарської діяльності, можна стверджувати, що кількість її типів буде відповідати кількості наукових напрямків. На даний час визначено п'ять таких напрямків, які у свою чергу поділяються на види і категорії [34]. Розглянемо детально їх характеристику:

1) Організаційний напрям. У залежності від рівня організації експертизи бувають *державні, громадські, відомчі*, а в залежності від розробки деталей — *первинні й повторні*. Останні проводяться тоді, коли в первинній експертизі вказані недоліки, що потребують доробок, які будуть представлені уже в повторній експертизі, чи проводяться повторно за вимогою замовника чи ін. Екологічні експертизи поділяють за масштабом на: *міждержавні, державні, регіональні або обласні, районні, об'єктові*. Проте даний поділ досить умовний, оскільки один і той же вид екологічної експертизи може належати до кількох рівнів. Наприклад, процес

експертизи у проблемі боротьби з відходами можна розглядати на кількох рівнях: національному (державному) – рішення щодо технологій утилізації відходів (полігони чи спалювання); регіональному – рішення про площадки розміщення полігонів, інших об'єктів; локальному – рішення по конкретному проекту, в тому числі по зменшенню і попередженню негативного впливу полігона на довкілля.

Експертизи можуть бути *постійні* чи *тимчасові*, залежно від тривалості здійснюваної діяльності.

2) Напрямок діяльності. Експертиза як вид діяльності проявляється у вигляді аналізу ситуації, методу прийняття рішень чи наукового дослідження, тому за напрямом діяльності вони класифікуються за назвою основної запланованої чи здійснюваної діяльності.

3) Об'єктний напрям. В залежності від об'єкта, що піддається експертизі, розрізняють експертизу *проекту* і експертизу *реального об'єкта*. Як вказувалось вище, об'єктів експертизи дуже багато. Розрізняють, наприклад, водогосподарські, енергетичні та інші види експертиз. Крім того, об'єктами експертизи виступають матеріали і речовини, технології тощо. Саме тому за об'єктним напрямком виділяють такі види експертиз: *експертиза реальних природно-господарських та соціальних систем, експертиза матеріалів і речовин, експертиза проектів і програм розвитку природно-господарських і соціальних систем*.

4) Світоглядний напрям. Експертизи можна класифікувати в залежності від світоглядних рівнів відображення реальної дійсності (*рефлексії*). За даним напрямком прийнято розрізняти експертизи за такими видами: *неологічні, гуманітарні, соціетальні, природничо-наукові*. В основі кожної групи експертиз лежить визначена форма відображення всесвіту. Зокрема, до природничо-наукових експертиз відносять: гідрологічні, метеорологічні, геологічні, географічні, біологічні, медико-біологічні, технічні та інженерно-будівельні. Експертами виступають вчені, інженери — спеціалісти в конкретних галузях науки.

5) За функціональним напрямком експертизи поділяються на *монофункціональні* та *поліфункціональні*. До монофункціональних у свою чергу відносять контрольні, оціночні,

діагностичні, прогнознi та конфліктні. На практиці експертизи частіше бувають поліфункціональними (*комплексними*), і в залежності від поставленої мети можуть мати найрізноманітніші поєднання функцій, наприклад оціночно-контрольні, діагностико-прогнознi, конфліктно-діагностико-прогнознi і т.д.

Контрольний вид експертиз на даний час найпоширеніший. Функція контролю є першочерговою в технічних і науково-технічних експертизах проектів, матеріалів і речовин. Основою даного виду експертиз є законодавчі акти, нормативні документи, стандарти і правила. Експертиза базується на досить важливому в розвитку суспільства принципі — принципі обмежень. Проте, незважаючи на безумовну необхідність контрольного виду експертиз, вони мають суттєвий недолік: як правило, для норм характерний «ефект запізнення», вони відстають від розвитку науки і не завжди враховують специфіку природних та соціальних умов.

Оціночний вид експертизи є одним із найважливіших напрямків розвитку експертного методу досліджень. Він дозволяє більш чітко уявити основні цілі, завдання і наслідки реалізації проекту при оптимізації використання природних ресурсів та мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище. Слабким місцем оціночних експертиз є нормативна база оцінок. Критерієм оцінки часто служить натуральна величина чи грошова одиниця. Практика, однак, показує, що більшість природних, соціальних та культурних цінностей неможливо оцінити ні в натуральних, ні в грошових одиницях, що є підтвердженням того, що ринкові відносини не можуть охопити всієї сфери функціонування природно-господарських систем.

Досить специфічними є діагностичні експертизи. Елементи діагностичних експертиз наявні у всіх видах експертної діяльності. Діагностичні експертизи часто застосовуються для виявлення природних географічних причин, що ускладнюють функціонування природно-господарських територіальних систем.

В основі прогнознiх експертиз лежить достатньо добре розроблена теорія прогнозування - *прогностика*. Для успішного прогнозу необхідно не лише добре знати закономірності розвитку системи від її минулого стану до сучасного, але й зрозуміти тенденції її розвитку на майбутнє.

3.2. **Форми екологічної експертизи за рівнем організації**

Згідно положень Закону “Про екологічну експертизу” в Україні існують такі форми екологічної експертизи: *державна, громадська та інші.*

Державна екологічна експертиза організовується і проводиться еколого-експертними підрозділами, спеціалізованими установами, організаціями або спеціально створеними комісіями Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, Міністерства охорони здоров'я України та їх органах на місцях із залученням інших органів державної виконавчої влади.

До проведення державної екологічної експертизи можуть, у встановленому порядку, залучатися фахівці інших установ, організацій і підприємств, а також експерти міжнародних організацій.

Державна екологічна експертиза проводиться в разі:

- 1) наявної або можливої потенційної небезпеки об'єктів екологічної експертизи для навколишнього природного середовища;
- 2) прийняття відповідного рішення Кабінетом Міністрів України, Урядом Автономної Республіки Крим, місцевими Радами чи їх виконавчими комітетами, судом та правоохоронними органами відповідно до законодавства;
- 3) обумовленості загальнодержавними екологічними інтересами.

Державна екологічна експертиза здійснюється на надвідомчому, міжвідомчому та відомчому (галузевому) рівнях. Надвідомча здійснюється спеціально уповноваженим державним органом України – Міністерством охорони навколишнього природного середовища та його підрозділами. Міжвідомча експертиза здійснюється спеціально створеними комісіями, в які входять представники різних міністерств і відомств, учені, зацікавлені особи. **Відомчу** експертизу здійснюють експертні підрозділи профільних міністерств і відомств [5].

Проведення додаткових державних екологічних експертиз здійснюється за ініціативою зацікавлених осіб на підставі договору про надання еколого-експертних послуг або за рішенням Кабінету

Міністрів України, Уряду Автономної Республіки Крим, місцевих Рад народних депутатів чи їх виконавчих комітетів.

Громадська екологічна експертиза здійснюється за ініціативи громадських організацій, фондів, окремих громадян із метою отримання свого, недержавного екологічного обґрунтування можливості здійснення запроєктованої діяльності. Така форма експертизи, яка є, по-суті, альтернативою державній експертизі, може здійснюватись одночасно з нею шляхом формування на добровільних засадах тимчасових еколого-експертних груп. (Детальніше про участь громадськості у проведенні екологічної експертизи дивись у розділі 8.)

Інші види експертиз можуть здійснюватись на договірній основі з залученням спеціалістів еколого-експертних підрозділів, учених, окремих громадян.

Висновки державної екологічної експертизи обов'язкові до виконання, висновки ж громадської чи іншої екологічної експертизи мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані при проведенні державної експертизи, а також при прийнятті рішень щодо подальшої реалізації об'єкта екологічної експертизи.

3.3. Фінансування екологічної експертизи

Фінансування екологічної експертизи здійснюється її замовником. Державні екологічні експертизи об'єктів, що реалізуються за рахунок державних капіталовкладень, фінансуються за рахунок державного бюджету. Фінансування державної екологічної експертизи екологічних ситуацій та екологічно небезпечних діючих об'єктів і комплексів, що проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України, Уряду Автономної Республіки Крим, місцевих Рад чи їх виконавчих комітетів, здійснюється відповідно за рахунок коштів державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, а також відповідних позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища.

Кошти на проведення державної екологічної експертизи об'єктів, які фінансуються за рахунок її замовників чи державних капіталовкладень, виділяються в межах лімітів проектно-

кошторисної документації згідно з нормативами, що встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Фінансування громадської екологічної експертизи здійснюється за рахунок коштів об'єднань громадян, громадських природоохоронних та інших фондів, а також цільових добровільних грошових внесків громадян, підприємств, установ і організацій.

Замовники інших екологічних експертиз, особи, зацікавлені в проведенні додаткових експертиз, а також підприємства, установи та організації, що експлуатують екологічно небезпечні об'єкти, які негативно впливають на стан навколишнього природного середовища і здоров'я людей, проводять екологічні експертизи за свій рахунок згідно з договорами.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Якими є вимоги до проведення екологічної експертизи?
2. Назвіть і коротко охарактеризуйте форми екологічної експертизи.
3. Ким організовується і проводиться державна екологічна експертиза в Україні?
4. Дайте характеристику державної форми екологічної експертизи.
5. Як формулюється експертна задача?
6. Назвіть типи інформації, що входять до структури експертного методу дослідження.
7. Охарактеризуйте основні підходи до класифікації експертиз.
8. Організаційний напрям класифікації експертиз.
9. За чиєю ініціативою проводиться додаткова державна екологічна експертиза?
10. Поділ екологічних експертиз за масштабом.
11. Як здійснюється фінансування державної та громадської екологічних експертиз?
12. Ким проводиться екологічна експертиза ситуацій на певних територіях?

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Світоглядний напрям класифікації експертиз.
2. Як організувати проведення громадської експертизи?

ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Замовник (інвестор) — юридична чи фізична особа, яка несе відповідальність за підготовку документації по запланованій діяльності.

Проектувальник – юридична чи фізична особа чи колектив інженерно-технічних спеціалістів, наукових працівників, які виконують роботу по виготовленню проекту (ТЕО) запланованої діяльності, включаючи розділ ОВНС.

ТЕО – техніко-економічне обґрунтування – один із початкових етапів проектування.

ДБН – державні будівельні норми.

Гласність – у правовій державі – одна з гарантій правильних дій державних органів. “Зброєю” гласності здебільшого є преса, засоби масової інформації.

4.1. Склад учасників експертного процесу

Згідно із законом “Про екологічну експертизу”, процедура проведення екологічної експертизи передбачає виконання еколого-експертними органами чи іншими формуваннями завдань експертного дослідження та оцінку об’єктів екологічної експертизи, підготовку обґрунтованого об’єктивного еколого-експертного висновку. Закон говорить, що замовник (інвестор) має право на проведення експертизи та має певні зобов’язання щодо її організації. Міністерство та їх територіальні органи повинні займатись організацією експертизи, проведення ж її лягає на вчених, практиків, не пов’язаних з управлінською діяльністю.

У залежності від об’єму і характеру експертної діяльності проведення експертизи доручається експертній комісії, склад якої затверджується наказом, або науково-дослідній організації, вищому навчальному закладу відповідного профілю. Експертиза може бути доручена окремому спеціалісту.

Учасниками експертної діяльності є:

1. **Замовник-інвестор**, який відповідає за правдивість і повноту інформації, документації по запланованій діяльності.

2. **Проектувальник** — наукові та інженерно-технічні працівники проектних організацій, які готують технічне завдання на розробку розділів ОВНС, планують і проводять дослідження по ОВНС з урахуванням альтернатив проекту, готують попередній та остаточний варіанти ОВНС, виконують аналіз зауважень громади.

3. **Громадськість** — окремі особи, громадські об'єднання, спілки.

4. **Компетентні органи державної влади** — державні органи, які уповноважені затверджувати проектну документацію, висновки експертизи, узгоджувати місце розташування об'єкта, масштаби природокористування (органи місцевого самоуправління, законодавчої та виконавчої влади, Міністерства охорони природи), а також державні контролюючі органи, відповідальні за правдивість і повноту інформації про стан навколишнього середовища (держкомгідромет, санепідемстанції, земельний комітет, держводгосп, управління лісового, мисливського господарства, рибоохорони).

5. **Науково-дослідні заклади, університети** - організації, які на договірній основі допомагають у зборі, аналізі стану довкілля, виконанні окремих видів роботи в процесі виконання екологічної експертизи.

4.2. Основні етапи проведення екологічної експертизи

Проведення екологічної експертизи займає достатньо багато часу, при її здійсненні виконується значна робота різними групами спеціалістів, тому всю процедуру екологічної експертизи можна умовно поділити на кілька етапів.

1. **Підготовчий етап** включає перевірку наявності та повноти необхідних матеріалів і реквізитів на об'єкти екологічної експертизи та створення еколого-експертних комісій (груп) відповідно до вимог законодавства, узгодження місця розташування об'єкта та умов природокористування, публікації в засобах масової інформації *Заяви про наміри*.

2. **Основний етап** – науково-дослідна робота, включаючи підготовку ОВНС: збір та узагальнення необхідних матеріалів, оцінка інформації, в разі необхідності — натурні обстеження і

проведення на їх основі порівняльного аналізу і часткових оцінок ступеня екологічної безпеки, достатності та ефективності екологічних обґрунтувань діяльності об'єктів екологічної експертизи

3. Заключний етап — узагальнення окремих експертних досліджень одержаної інформації та наслідків діяльності об'єктів експертизи, підготовку попередніх та остаточних висновків екологічної експертизи та подання його заінтересованим органам і особам, отримання від держави офіційного дозволу на реалізацію проекту; публікація через засоби масової інформації *Заяви про екологічні наслідки діяльності* (Додаток 3).

4. Етап моніторингу – контроль виконання рекомендацій екологічної експертизи, зроблених у Висновках, розв'язання суперечок.

Узагальнена схема проведення перших трьох етапів екологічної експертизи зображена на рис. 4.1.

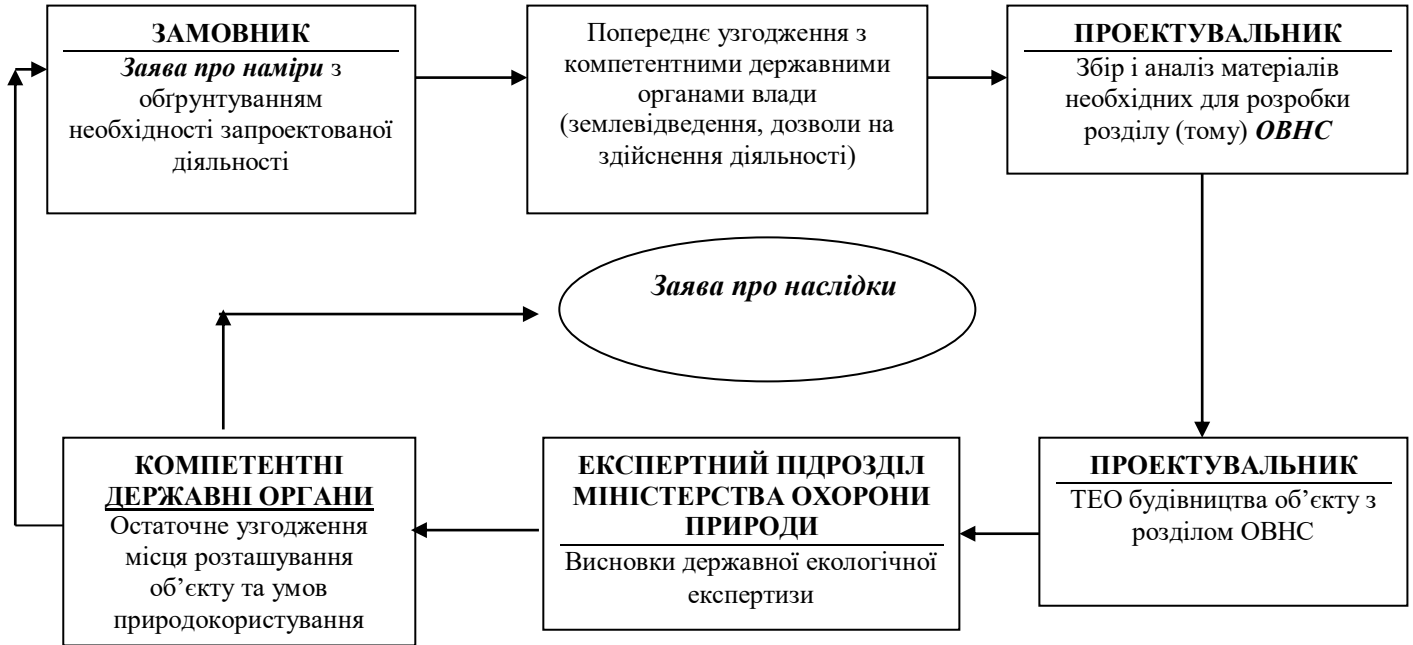
Важливим моментом процедури проведення експертизи є її **гласність**. Еколого-експертні органи чи формування після завершення екологічної експертизи повідомляють про її висновки через засоби масової інформації. Заява про екологічні наслідки діяльності повинна містити відомості про мету і засоби здійснення діяльності, суттєві фактори, що впливають чи можуть впливати на стан навколишнього природного середовища з урахуванням можливих екстремальних ситуацій, кількісні та якісні показники оцінки рівнів екологічного ризику такої діяльності, заходи, що гарантують здійснення діяльності відповідно до екологічних стандартів і нормативів, та зобов'язання замовника екологічної експертизи щодо забезпечення вимог екологічної безпеки при здійсненні діяльності.

4.3. Граничні строки проведення державної екологічної експертизи об'єктів

Граничні терміни проведення державної екологічної експертизи відрізняються для різних груп її виконавців:

1) для спеціалістів еколого-експертних підрозділів, установ чи організацій спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів термін проведення експертизи складає 45 календарних днів із можливістю

СХЕМА ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

продовження в разі потреби до 60 днів, а у виняткових випадках, залежно від складності проблеми, — до 120 днів;

2) для спеціально створених міжгалузевих еколого-експертних комісій чи інших спеціалізованих організацій термін проведення складає 90 календарних днів;

3) за умов доопрацювання матеріалів, відповідно до висновків попередньої екологічної експертизи, термін проведення можна додатково продовжити на 30 календарних днів.

Початком державної екологічної експертизи вважається день подання еколого-експертному органу комплексу необхідних матеріалів і документів, а у разі необхідності — додаткової науково-дослідної інформації з тих питань, що виникли під час проведення експертизи.

4.4. Показники, що оцінюються при здійсненні державної екологічної експертизи

Вважається, що документація відповідає сучасним природоохоронним вимогам, якщо нею передбачається:

➤ Вдале, з екологічної точки зору, розміщення об'єкта, яке не порушує меж існуючих територій природно-заповідного фонду, їх охоронних зон, земель, цінних ландшафтів; не потребує зайняття територій, перспективних для розробки родовищ корисних копалин; зайняття значних (більше 10 га) площ лісів 1-ї групи, орних земель, багаторічних насаджень; замиву чи засипки акваторій природних водойм і штучних водоймищ, переносу чи спрямлення ділянок русел річок, обвалування заплав та виконання на них гідромеліоративних робіт, що можуть суттєво змінити природний стан цих територій; враховує характеристики рози вітрів щодо найближчих населених пунктів і міської забудови.

➤ Компактне, раціональне розташування (економне використання земель).

➤ Застосування досконалих енергозберігаючих, мало- та безвідходних технологій виробництва, що забезпечують комплексне використання ресурсів, особливо корисних копалин.

➤ Раціональне використання водних ресурсів (повторне використання води, забезпечення ефективної очистки стічних вод, застосування раціональних технологій на меліоративних системах).

- Застосування високоефективних досконалих пило- та газоочисних споруд, здатних забезпечити неперевищення встановлених показників ГДК забруднюючих речовин.
- Забезпечення максимально можливої утилізації всіх видів відходів, що утворюються на підприємстві в процесі його виробничої діяльності, в тому числі шляхом передачі їх для переробки чи екологічно безпечного поховання.
- Максимально можливе збереження існуючих зелених насаджень, відновлення порушених і створення нових, виконання заходів по охороні тваринного світу (включаючи рибоохоронні заходи).
- Надійний захист довкілля від шкідливого впливу фізичних факторів – шуму, вібрації, електромагнітних полів, ультра- та інфразвуку.
- Альтернативність діяльності, що запланована (альтернативи видів діяльності, місцезнаходження об'єкта, виробничих процесів, часу виконання проекту, способу видалення відходів, виду використаних ресурсів, естетичного впливу). Порівняння по очікуваним альтернативам, в тому числі можливість нульового варіанта (відмова від діяльності).
- Дотримання історико-культурних та етнічних інтересів населення.

Окрім того, в проекті повинен бути оцінений ступінь екологічного ризику існування запроєктованого об'єкта та перспективи сталого розвитку регіону. Проект може бути повернутий на доопрацювання, якщо він має недопустимий рівень ризику - 10^{-6} .

4.5. Зміст висновків державної екологічної експертизи

Висновки державної екологічної експертизи повинні містити оцінку екологічної допустимості і можливості прийняття рішень щодо об'єкта екологічної експертизи та враховувати соціально-економічні наслідки.

Висновки екологічної експертизи складаються зі **вступної (протокольної), констатуючої (описової) та заключної (оціночно-узagalнюючої)** частин. (див. додаток 4).

У вступній частині містяться дані про орган, що проводить екологічну експертизу, склад експертів, час проведення,

найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні і якісні показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи.

В констатуючій частині подається коротка характеристика видів запланованої чи здійснюваної діяльності, її впливу на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей, ступеня екологічного ризику та відповідних заходів, спрямованих на нейтралізацію і запобігання цьому впливу, забезпечення вимог екологічної безпеки, охорону навколишнього середовища, раціональне використання ті відтворення природних ресурсів.

У заключній частині містяться узагальнена оцінка об'єкта екологічної експертизи, зауваження і пропозиції щодо вдосконалення обґрунтування його екологічного впливу, висновки щодо схвалення, повернення на доопрацювання чи відхилення його від подальшого еколого-експертного розгляду з посиланням на відповідні нормативні документи та щодо можливості прийняття рішення про подальшу реалізацію об'єкта екологічної експертизи.

Позитивні висновки державної екологічної експертизи після затвердження їх спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів чи його органами на місцях є підставою для відкриття фінансування проектів і програм запланованої діяльності.

Реалізація проектів і програм чи діяльності без позитивних висновків державної екологічної експертизи **забороняється**.

В разі негативної оцінки об'єктів державної екологічної експертизи замовник зобов'язаний забезпечити їх доопрацювання відповідно до вимог еколого-експертного висновку і своєчасну передачу матеріалів на додаткову державну екологічну експертизу.

Строк дії висновків державної екологічної експертизи.

Позитивний висновок державної екологічної експертизи дійсний протягом трьох років від дня його видачі.

Якщо за цей час не розпочато реалізацію рішення щодо об'єкта державної екологічної експертизи, то він підлягає новій державній екологічній експертизі. Принципово негативний висновок – безстроковий.

Висновок, згідно з яким документація направлена на доопрацювання, діє до того часу, доки вимоги не будуть виконані.

Висновки державної екологічної експертизи можуть бути визнані недійсними в судовому порядку в разі:

- 1) порушення вимог законодавства про проведення державної екологічної експертизи;
- 2) недотримання державних санітарних норм, правил, гігієнічних нормативів, будівельних норм і правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- 3) неврахування важливих достовірних відомостей про стан екологічної ситуації, що склалася в районі (місці) реалізації об'єкта екологічної експертизи, який може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, природних ресурсів, здоров'я людей;
- 4) порушення прав учасників еколого-експертного процесу, якщо це призвело до неправдивого висновку екологічної експертизи.

Рішення, прийняті відповідними органами на підставі висновків державної екологічної експертизи, можуть бути оскаржені заінтересованими юридичними особами до відповідних вищих органів протягом місяця від дня їх прийняття, а в разі незгоди з рішеннями цих органів - в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Оскарження висновків державної екологічної експертизи.

Юридичні особи, зацікавлені в спростуванні висновків державної екологічної експертизи або їх окремих положень, подають обґрунтовану заяву до відповідних Рад, органів державної виконавчої влади, державної екологічної експертизи та інших органів, які приймали рішення про проведення такої експертизи. В разі відмови у розгляді заяви вони мають право звернутися до суду з позовною заявою (Додаток 5). Оскарження висновків державної екологічної експертизи не припиняє їх дії.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Охарактеризуйте процедуру проведення екологічної експертизи.
2. Назвіть склад осіб та організацій, що беруть участь в екологічній експертизі.

3. Замалуйте та охарактеризуйте схему проведення екологічної експертизи.
4. Що таке гласність екологічної експертизи?
5. Опишіть шлях проведення екологічної експертизи.
6. Назвіть основні показники, що оцінюються при здійсненні державної екологічної експертизи.
7. Граничні строки проведення державної екологічної експертизи.
8. З яких частин складаються висновки державної екологічної експертизи? Охарактеризуйте кожен з цих частин.
9. В яких випадках забороняється реалізація проєктів, програм чи діяльності, що підлягають екологічній експертизі?
10. Назвіть строки дії державної екологічної експертизи.
11. В яких випадках можна оскаржити висновки державної екологічної експертизи?
12. Коли висновки державної екологічної експертизи визнаються недійсними?

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Охарактеризуйте поняття “рівень екологічного ризику”. Способи визначення. Допустимий, недопустимий ризику.
2. Обґрунтуйте положення про необхідність врахування рози вітрів при будівництві нових підприємств.
3. Обґрунтуйте, чому при проєктуванні важливо не займати територій замиву чи засипки акваторій природних водойм і штучних водоймищ, переносу чи спрямлення ділянок русел річок.

ТЕМИ ДЛЯ ДОПОВІДЕЙ, РЕФЕРАТИВ

1. Екологічна експертиза як вид екологічного підприємництва, бізнесу.
2. Екологічна роль річкових заплав. Роль обвалування заплав для річкової, заплавної екосистеми.

СТАТУС ЕКСПЕРТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ ЕКСПЕРТИЗИ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Експерт (від франц. *expert* – досвідчений, випробуваний) – компетентна особа, що має відповідну освіту, кваліфікацію, науковий чи практичний досвід і володіє спеціальними знаннями. Це фахівець, який проводить експертизу і несе відповідальність за об'єктивність і обґрунтованість підписаних ним експертних висновків.

Право – система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки. Це можуть бути суб'єктивні права особи (експерта чи замовника) або організації (що виконує чи замовляє експертизу), закріплені в Конституції та інших актах національного й міжнародного права.

Обов'язок – сукупність правових норм, передбачених Конституцією України та іншими юридичними документами, в яких встановлена законодавством та забезпечена державою міра необхідної поведінки зобов'язаного суб'єкта. Це також певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності, що визначаються відповідним заняттям, посадою чи положенням. Обов'язок реалізується у формі як добровільного, так і примусового виконання й дотримання приписів правових норм.

5.1. Статус експерта екологічної експертизи

Експертом екологічної експертизи може бути спеціаліст, який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою еколого-експертної оцінки, а також має практичний досвід у відповідній галузі не менше трьох років.

Суть роботи експерта полягає в діагностиці. Діагностика означає поєднання наявних в експерта певних необхідних теоретичних знань із висновками, отриманими шляхом експертного спостереження. Тому найважливішими якостями експерта мають

бути компетентність і незалежність. Незалежність експерта екологічної експертизи забезпечується:

- 1) виконанням еколого-експертних функцій відповідно до вимог законодавства незалежно від розпоряджень посадових осіб державних органів, об'єднань громадян та інших формувань;
- 2) свободою вибору форм і методів еколого-експертного аналізу й оцінки та викладення особистої думки з питань проведеного аналізу;
- 3) заборорою втручатися будь-кому в проведення екологічної експертизи, за винятком випадків порушення експертом вимог законодавства;
- 4) захистом прав експерта у встановленому законодавством порядку.

Експерт державної екологічної експертизи має право:

- одержувати на його вимогу відомості та матеріали, необхідні для проведення екологічної експертизи;
- ставити питання про відхилення поданих на екологічну експертизу матеріалів, які не відповідають вимогам природоохоронного законодавства, екологічним стандартам і нормативам та врахування яких потребує додаткових досліджень, пошукових робіт чи виділення додаткових капіталовкладень;
- вносити пропозиції про залучення до проведення екологічної експертизи висококваліфікованих спеціалістів, науковців, створення належної матеріально-технічної та інформаційної бази;
- на викладення особистої думки щодо висновків проведеної екологічної експертизи.

Експерт екологічної експертизи зобов'язаний:

- дотримуватись встановлених строків та порядку здійснення екологічної експертизи, норм і вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки;
- забезпечувати всебічне, комплексне, об'єктивне, якісне й ефективне проведення екологічної експертизи;
- своєчасно готувати обґрунтовані та об'єктивні висновки;

- обґрунтовувати пропозиції про повернення документації на об'єкти екологічної експертизи на доопрацювання;
- вносити відповідні пропозиції щодо вдосконалення форм і методів проведення екологічної експертизи;
- заявляти самовідвід за наявності особистої заінтересованості щодо конкретного об'єкта екологічної експертизи.

5.2. Правопорушення в галузі екологічної експертизи

Правопорушеннями в галузі екологічної експертизи є:

- 1) порушення встановленого законодавством порядку проведення екологічної експертизи;
- 2) надання свідомо неправдивих відомостей про екологічні наслідки діяльності об'єкта екологічної експертизи;
- 3) надання дозволів на спеціальне природокористування; фінансування та реалізація проектів і програм чи діяльності, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища без позитивного висновку екологічної експертизи (Пункт 3 частини першої статті 50 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1642-III (1642-14) від 06.04.2000);
- 4) здійснення екологічної експертизи неправоздатними підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян та іншими формуваннями;
- 5) недотримання під час реалізації об'єкта експертизи вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки відповідно до висновку державної екологічної експертизи;
- 6) незаконне втручання будь-кого у проведення екологічної експертизи;
- 7) ухилення від надання на законну вимогу державних еколого-експертних органів і формувань необхідних відомостей і матеріалів;
- 8) підготовка свідомо неправдивого висновку державної екологічної експертизи.

Особи, винні в порушенні законодавства в галузі екологічної експертизи, притягаються відповідно до дисциплінарної, адміністративної, цивільної чи кримінальної відповідальності.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші правопорушення в галузі екологічної експертизи.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Дайте визначення терміна “експерт екологічної експертизи”.
2. Перелічіть права експерта державної екологічної експертизи.
3. Назвіть обоз’язки експерта екологічної експертизи.
4. Чим визначається незалежність експерта екологічної експертизи?
5. Яка відповідальність наступає за правопорушення в галузі екологічної експертизи?
6. Як здійснюється державне регулювання та управління екологічною експертизою в Україні?

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Найбільш поширені правопорушення при проведенні екологічної експертизи.
2. Умови та підстави для проведення державної екологічної експертизи.

ТЕМИ ДЛЯ ДОПОВІДЕЙ, РЕФЕРАТІВ

1. Роль екологічного експерта у формуванні висновків державної екологічної експертизи.
2. Чи могли б сьогодні пройти екологічну експертизу проекти будівництва Дніпровських ГЕС?
3. Чи пройшли б екологічну експертизу проекти осушення земель на території Українського Полісся?

МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Метод – прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві та ін.).

Методика – сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи чи певного виду діяльності.

Метою екологічної експертизи є прогноз майбутніх наслідків здійснення будь-якої господарської діяльності людини. Завдання експертизи полягає в тому, щоб зрозуміти, яким міг би бути стан довкілля в майбутньому при відмові від здійснення проекту. Саме цей стан є тією точкою відліку, по відношенню до якої повинні оцінюватися зміни, які прогнозуються. Стан довкілля в майбутньому може змінюватися як у результаті природних процесів, так і як унаслідок іншої господарської діяльності.

Наприклад, планується будівництво підземного водозабору. Є думка, що цей водозабір певним чином вплине на поверхневий стік, а також, напевно, на стан водно-болотних угідь, що розташовані в районі водозабору. Для оцінки впливу водозабору на стан цих угідь необхідно максимально точно оцінити динаміку природних змін. При цьому буде неможливо виділити вплив водозабору на фоні сумарних змін. Цикл природних коливань може складати кілька років або й десятків років.

Прогноз динаміки стану довкілля нерідко виявляється дуже трудомістким завданням. Прямі спостереження, необхідні для оцінки цієї динаміки, вимагатимуть значних ресурсів і часу, іноді непомірно великих у порівнянні з іншими затратами. Тому на практиці часто доводиться шукати компроміс між обмеженням об'ємів дослідження та зниженням точності прогнозів при недостатній кількості рядів спостереження.

Процедура експертної оцінки доволі складна й багатогранна. При здійсненні екологічної експертизи застосовують велику кількість різноманітних методів.

Ці методи можна розділити на такі групи:

1. **Методи ідентифікації** допомагають виявити характеристики та екологічні параметри, які необхідно дослідити в ході експертизи.
2. **Методи збору даних** допомагають отримати повну характеристику стану довкілля.
3. **Методи прогнозування та оцінювання** допомагають отримати величини ймовірного впливу діяльності на довкілля, спрогнозувати подальший розвиток навколишнього середовища.
4. **Методи управління** дозволяють управляти ходом дослідження, проводити консультації з громадськістю, керівниками державних органів тощо.
5. **Методи прийняття рішень.**

Критеріями вибору методу можуть бути й основна мета експертизи, й об'єктивність методу, й якість та наявність даних, і, звичайно, економічна доцільність.

Методи ідентифікації

Серед методів ідентифікації найбільш популярні такі:

- Метод матриць (матриця Л.Леопольда та ін);
- Контрольні листки;
- Метод потоків діаграм та сітьових графіків (Соренсена);
- Метод аналізу карт (картографічний);
- Метод побудови схем причинно-наслідкових зв'язків;
- Метод імітаційного моделювання і математичних моделей.

Методи прогнозування – це способи отримання науковообґрунтованих даних про майбутній стан довкілля. До них відносять метод екстраполяції, метод аналогій, метод ландшафтно-генетичних рядів. Найбільш поширеним методом прогнозування є *метод фізико-географічної екстраполяції* – продовження раніше установлених тенденцій на його часову динаміку в майбутньому. Метод має значні обмеження у використанні, оскільки дає надійні результати лише при умові незмінності факторів.

Метод аналогій застосовують, якщо під впливом одних і тих самих або подібних чинників формуються генетично близькі природні або природно-техногенні комплекси. В гідрологічних, гідроекологічних розрахунках часто користуються методом

аналогій, підбираючи для аналізу режиму недослідженої ріки більш досліджену ріку-аналог, що знаходиться в подібних (аналогічних) умовах формування стоку.

Метод ландшафтно-генетичних рядів ґрунтується на аналізі рядів спряжених комплексів, зміни яких у просторі відображають послідовність їх еволюції в часі. Недолік: прогноз може бути поширений тільки на конкретну територію.

Методи оцінювання

Методи експертних оцінок найбільш різноманітні. Слід розрізнати методи отримання кількісних оцінок та якісних оцінок. До методів отримання якісних оцінок відносять:

- ❖ *Метод парних порівнянь* (Експерту послідовно надають пари альтернатив (факторів) і для кожної пари експерт вказує кращу, переважаючу);
- ❖ *Метод ранжування* (експерту пропонують весь набір альтернатив зразу і він їх ранжує за принципом, яка альтернатива більш переважаюча);
- ❖ *Метод матриці Б.Кларка*. На основі відомостей про проект та показників стану довкілля будують матрицю і знаходять точки можливої взаємодії, на які необхідно звернути увагу в подальших дослідженнях.

Для отримання кількісних оцінок застосовують *метод безпосередньої оцінки*, коли в балах оцінюють усі альтернативи зразу; *метод середньої точки* застосовують, якщо альтернатив дуже багато.

Метод математичного моделювання – виявлення чинників, що визначають формування процесу, встановлення зв'язків між ними та показниками цього процесу.

Одним із найважливіших завдань при вивченні складних систем, наприклад таких, як екологічні системи, є побудова найбільш ефективних моделей, які описують стан частин системи в динаміці. Довгий час переваги надавались лінійним та одновимірним моделям, що пояснювалося такими причинами: простотою проведення експерименту; малою трудоемкістю обробки даних; відсутністю практичної необхідності високоточних результатів; доброю розробленістю математичного апарату для обґрунтування достовірності результатів. Розвиток обчислювальної техніки дозволив дослідникам відкривати закони, які описуються

багатовимірними нелінійними моделями. Широке розповсюдження отримало використання статистичних методів опису складних закономірностей.

Зауважимо, що жоден із методів, навіть ті, що базуються на безпосередніх вимірах, не можуть повністю і точно охарактеризувати майбутній розвиток екосистеми. Це пов'язано з недостатністю знань про закономірності розвитку природи, суспільства, їх взаємозв'язки, непередбачуваністю ряду процесів, іншими суб'єктивними та об'єктивними причинами.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Дайте визначення термінів “метод”, “методика”.
2. Назвіть групи методів, що застосовуються при проведенні екологічної експертизи.
3. Методи ідентифікації, їх характеристика.
4. Охарактеризуйте методи прогнозування, зокрема:
 - метод фізико-географічної екстраполяції;
 - метод аналогій;
 - метод ландшафтно-генетичних рядів.
5. Дайте характеристику методам оцінювання:
 - методу парних порівнянь;
 - методу ранжування;
 - методу векторних переваг.
6. Охарактеризуйте методи математичного моделювання.
7. Назвіть основні труднощі, що виникають при створенні математичних моделей.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Охарактеризуйте метод оцінки токсичності навколишнього середовища.
2. Яка інформаційна база потрібна для здійснення екологічної експертизи?

ПОНЯТТЯ ОВНС. ВИМОГИ ДО СКЛАДУ ТА ЗМІСТУ МАТЕРІАЛІВ ОВНС

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

ОВНС — оцінка впливу на навколишнє природне середовище.

ГДВ – гранично допустимі викиди забруднюючих речовин у повітря.

ГДС – гранично допустимі скиди шкідливих речовин у водні об'єкти.

7.1. Поняття про ОВНС

У країнах СНД основними складовими системи екологічної оцінки є екологічна експертиза, що організовується державними природоохоронними органами, і оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), яка проводиться замовниками документації, що підлягають експертизі. Використання ж міжнародного досвіду екологічної оцінки досить обмежений, на що є багато об'єктивних причин, а вітчизняні системи моніторингу недостатньо оптимізовані.

З одного боку, екологічну оцінку можна розглядати як процес, який носить науково-технічний та інженерний характер, змістом якого є прогноз впливу і наступна розробка чи корегування планових і проектних рішень. З іншого боку, екологічна оцінка являє собою механізм регулювання господарської діяльності й пов'язану з ним формальну процедуру.

Отже, ОВНС — це комплексна оцінка і прогноз змін стану навколишнього природного соціального і техногенного середовища. Матеріали ОВНС є окремою, самостійною частиною проектної документації, присвяченою розкриттю впливу певної діяльності на стан довкілля, а також на раціональне користування природними ресурсами.

Саме матеріали ОВНС підлягають державній екологічній експертизі. По-суті, матеріали ОВНС є концепцією охорони

навколишнього природного середовища в зоні впливу запроєктованої діяльності й забезпечення умов екологічної безпеки.

Оцінка впливу на навколишнє середовище може здійснюватись на стадіях:

- розробки схем, програм розвитку;
- внесення пропозицій щодо будівництва, реконструкції, розширення об'єктів;
- розробки ТЕО, проєктів будівництва, реконструкції, перепрофілювання або ліквідації об'єкта.

Метою ОВНС є екологічне обґрунтування доцільності запроєктованої діяльності та способів її реалізації, визначення шляхів і засобів нормалізації стану навколишнього середовища та забезпечення вимог екологічної безпеки. ОВНС повинна містити характеристику інтенсивності, продовжуваності, періодичності впливу тих чи інших чинників, меж їх розповсюдження, а також їх прямий або акумулятивний ефект [5].

Основні завдання ОВНС:

1. Визначення сучасного екологічного стану територій, які обираються для здійснення діяльності.
2. Виявлення всіх можливих небезпечних для довкілля впливів запланованої діяльності.
3. Встановлення масштабів і ступеня інтенсивності негативних впливів від діяльності на довкілля у звичайних та екстремальних умовах (аваріях).
4. Прогнозування ймовірних змін стану довкілля внаслідок очікуваних впливів реалізації запланованої діяльності з урахуванням можливих аварій.
5. Розробка заходів стосовно повного запобігання або часткового обмеження негативного впливу реалізації діяльності, достатнього для задоволення вимог чинного природоохоронного законодавства.
6. З'ясування суті і масштабів залишкових впливів на довкілля та екологічних наслідків втілення в життя запроєктованої діяльності.
7. Обґрунтування доцільності запланованої діяльності, розгляд можливих альтернативних варіантів рішень.
8. Формулювання змісту заяви про екологічні наслідки реалізації запроєктованої діяльності.

Об'єктом ОВНС є проектна документація на нове будівництво, розширення, реконструкцію й технічне переоснащення підприємств, будинків, споруд.

Суб'єктом ОВНС є спеціалізовані підрозділи в органах виконавчої влади, спеціалізовані установи, організації, еколого-експертні підрозділи, громадські організації екологічного спрямування, інші організації та фізичні особи.

7.2. Вимоги до складу документації, що подається на екологічну експертизу

Розділ ОВНС за структурою та змістом повинен відповідати вимогам ДБН А.2.2-1-95. На експертизу приймається документація, яка містить:

1. Загальну інформацію про об'єкт проектування. Звичайно це пояснювальна записка, що містить короткий виклад інформації про заплановану діяльність, шляхи її здійснення, альтернативи запропонованої діяльності, аналіз можливих екологічних наслідків, заходи по забезпеченню нормального стану навколишнього середовища, оцінку ставлення громадськості до запропонованої діяльності.

2. Розділ, або том ОВНС (оцінка впливу діяльності на стан довкілля), який складається з таких частин:

1) підстави для проведення ОВНС;

2) фізико-географічна характеристика території розташування об'єкта, включаючи культурно-історичні пам'ятки, заповідники тощо.

3. Характеристика об'єкта проектування з оцінкою масштабів, ступеня інтенсивності впливів у звичайних та екстремальних умовах, прогнозуванням можливих аварійних ситуацій, переліку джерел імовірних впливів. У тому числі дані, які характеризують використання природних ресурсів території по роках (вода, ґрунти, надра), а також показники прогнозованих викидів і скидів.

4. Характеристика середовища, що зазнає впливу з детальною оцінкою сучасного (фонового) стану навколишнього середовища.

5. Екологічні наслідки щодо кожної зони можливого впливу чи конкретного використання ресурсу.

6. Заходи щодо повного запобігання або часткового обмеження негативного впливу запроєктованої діяльності, щодо забезпечення

нормативного стану території після її здійснення, пропозиції щодо мінімізації впливу на навколишнє середовище, ефективність та досконалість цих заходів.

7. Комплексна оцінка впливів на навколишнє середовище, оцінка сукупного впливу запроєктованої діяльності та її конкурентоспроможних альтернатив на природне, техногенне і соціальне середовище, включаючи оцінку ступеня екологічного та економічного ризику даного проекту для населення.

8. Порівняльна характеристика альтернативних варіантів, включаючи нульовий варіант — “відмову від діяльності”.

Важливою частиною ОВНС є документально-розрахункова частина, яка обов’язково додається до основного розділу (тому). Це можуть бути розрахунки ГДВ у повітря, ГДС у водне середовище, дані про можливе розповсюдження забруднень, про особливості динаміки природного, техногенного та соціального середовища (наприклад, про земле-, водо-, лісокористування), матеріали роботи з громадськістю, правила безпечного проведення підготовчобудівельних робіт тощо.

Заява про очікувані екологічні наслідки запланованої діяльності, яка містить стислу інформацію про запроєктовану діяльність та ймовірні негативні наслідки впливу. Текст заяви про екологічні наслідки діяльності надсилається місцевим органам влади, друкується в газетах.

Згідно з нормами, до складу Заяви повинні у стислій, конкретній формі входити:

- дані про мету і засоби здійснення проекрованої діяльності;
- перелік найзначніших впливів на стан довкілля, їх інтегральна кількісна та якісна оцінка з урахуванням імовірних аварій і їх наслідків;
- оцінка екологічного ризику проекрованої діяльності,
- перелік заходів забезпечення нормативного стану довкілля;
- перелік залишкових впливів;
- зобов’язання замовника щодо здійснення проектних рішень відповідно до норм і правил охорони довкілля і вимог екологічної безпеки на всіх етапах будівництва та експлуатації об’єктів запроєктованої діяльності.

Крім того, до матеріалів можуть бути додані висновки відомчої екологічної експертизи та інші матеріали.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Дайте визначення таких термінів:
 - ОВНС;
 - ГДВ;
 - ГДС.
2. Назвіть та охарактеризуйте предмет екологічної оцінки впливу на навколишнє середовище.
3. На яких стадіях здійснюється ОВНС?
4. В чому полягають мета та основні завдання ОВНС?
5. Що є суб'єктом та об'єктом ОВНС?
6. Назвіть вимоги до документації, що подається на екологічну експертизу.
7. Склад документально-розрахункової частини ОВНС.
8. Заява про очікувані наслідки запланованої діяльності.

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Громадський контроль – один із видів контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян і є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою.

Громадська екологічна експертиза – це одна із форм екологічної експертизи, яка проводиться за ініціативою громадських організацій, шляхом створення на добровільних засадах тимчасових або постійних еколого-експертних колективів чи інших формувань.

Орхуська Конвенція – Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, прийнята у 1998 р. в м. Орхус, Данія.

Конституція України закріплює право громадян на користування природними об'єктами, право на безпечне для життя навколишнє природне середовище. Міжнародна Орхуська конвенція надає громадянам право знати про всі екологічно небезпечні проекти в зоні їх проживання та боротись за чистоту довкілля. Крім того, згідно із Законом “Про охорону навколишнього середовища”, громадяни України мають право на безпечне для життя довкілля, а також обов'язки по збереженню природи, здійсненню вимог екологічної безпеки, додержання природоохоронного законодавства. Тобто законодавча база щодо участі громадськості в розв'язанні екологічних проблем, зокрема в екологічній експертизі, достатньо розроблена. На жаль, у нашій країні на всіх рівнях громадськість не знає своїх прав, виявляє пасивність до екологічних проблем, недовіру до державних органів, судового захисту.

Закон “Про екологічну експертизу” передбачає кілька форм участі громадськості в екологічній експертизі:

- участь в обговоренні намірів інвесторів щодо початку діяльності (публікації, листи, круглі столи, наукові семінари);
- участь в обговоренні можливих екологічних наслідків запланованої діяльності (громадські слухання, наукові семінари).
- громадська екологічна експертиза.

Перші дві форми передбачають участь громадськості в обговоренні екологічних проблем запланованої діяльності на початкових стадіях. Найбільш дієвими засобами є експертні публікації, проблемні виступи в засобах масової інформації, участь у наукових семінарах, засіданнях «круглих столів» та інших видів і форм громадських зібрань по обговоренню екологічно небезпечних видів діяльності та впровадження проектів, що становлять потенційну загрозу екологічній безпеці країни.

Окремим засобом вираження громадської думки є листи, пропозиції та скарги громадян до відповідних органів державної влади.

В останні роки на території України стала впроваджуватися в практику інша форма участі громадськості у експертизі проектів – громадські слухання. У 1998 році Кабінет Міністрів прийняв рішення “Про порядок проведення громадських слухань з питань об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку”. Проте досі законодавчо не закріплена процедура проведення слухань. Особливість і дієвість цього виду діяльності в тому, що вони проводяться на початкових стадіях проектування, коли проведення громадської екологічної експертизи ще неможливо.

Громадська екологічна експертиза може здійснюватися в будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічного обґрунтування, за ініціативою громадських організацій чи інших громадських формувань. З метою інформування населення та погодження дій з іншими об’єднаннями громадян суб’єкти громадської екологічної експертизи оголошують через засоби масової інформації Заяву про проведення громадської екологічної експертизи (Додаток 6), в якій зазначаються відомості про склад громадського еколого-експертного формування, перелік спеціалістів, залучених до участі в експертизі, об’єкт екологічної експертизи, строки її проведення. Заява про проведення громадської екологічної експертизи подається до відповідних

місцевих Рад, органів державної виконавчої влади та державної екологічної експертизи.

Висновки громадської екологічної експертизи формулюються в письмовій формі, затверджуються місцевою владою (Додаток 7), висвітлюються в засобах масової інформації, надсилаються вищестоячим органам влади, органам державної екологічної експертизи, замовникам і можуть бути враховані при проведенні державної екологічної експертизи.

Отже, участь громадськості в проведенні екологічної експертизи має досить важливе значення. Проте громадська експертиза в Україні в сучасних умовах при безсумнівних позитивних сторонах має і ряд *недоліків*. Головний із них – це можливість формулювання висновків лише на останніх стадіях проектування, що не дозволяє суттєво впливати на саму ситуацію, а веде лише до “косметичних” змін у проекті. Крім того, ключовим положенням підрозділу ОВНС “Характеристика навколишнього соціального середовища і оцінка впливів на нього” є вимога включати до нього інформацію про громадську думку щодо проєктованої діяльності. Таке положення по своїй суті не відповідає самій ідеї ОВНС, її соціальному потенціалу. Адже просто надання інформації щодо громадської думки стосовно того чи іншого об’єкта — це пасивна фіксація положення, що є явно недостатнім.

Практика впровадження ОВНС в Україні свідчить про те, що при здійсненні ОВНС стосовно значних і достатньо складних об’єктів робляться спроби професійного вивчення громадської думки науковими установами соціологічного профілю шляхом проведення різних опитувань, анкетування тощо, але практично відсутній досвід не просто фіксації громадських настроїв, а дій щодо їх модифікації та зміни в бажаному напрямі з метою забезпечення конструктивного розв’язання питань реалізації запланованої діяльності та уникнення безвихідного протистояння господарників і громадськості.

Слід визнати, що стосовно роботи із громадськістю приписи українських ДБН поступаються за своїм конструктивним потенціалом можливостям ОВНС “західного” типу, хоча в дійсно критичних ситуаціях, коли виникає принципова конфронтація між громадськістю і господарниками, потенціал ОВНС “західного” типу, як і вітчизняного, неспроможний забезпечувати прийнятні

для всіх сторін вирішення проблем, розв'язання яких у таких випадках можливе тільки шляхом вольових адміністративних рішень (у гіршому випадку) або ж судового розгляду.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Дайте визначення таким поняттям:
 - громадський контроль;
 - громадська екологічна експертиза;
 - громадські слухання.
2. Охарактеризуйте Заяву про проведення громадської екологічної експертизи. Наведіть приклади.
3. Як здійснюється фінансування громадської екологічної експертизи?
4. Висновки громадської екологічної експертизи. Їх роль у реалізації проектів екологічної експертизи.
5. Додаткові засоби участі громадян у проведенні екологічної експертизи.
6. Недоліки громадської екологічної експертизи.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Наведіть приклади проведення громадських експертиз в Україні.
2. Проблеми реалізації висновків громадської експертизи щодо господарських проектів державного значення.
3. Дайте оцінку участі громадськості в проведенні екологічних експертиз за кордоном (США, країни ЄС, Японія – за вибором студента).

ВІДМІННОСТІ У ПРОЦЕДУРІ ПРОВЕДЕННЯ ОВНС НА ЗАХОДІ ТА В УКРАЇНІ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Потенціал – сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил та ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі діяльності.

Потенціалом також називають приховані або резервні засоби, сили чи можливості, що можуть проявлятися за певних, часто критичних, умов.

Аспект – кут зору або напрямок, під яким розглядаються певні предмети, явища чи поняття. Відповідно, **економічний аспект** – той, в якому перевага надається економічним показникам та характеристикам, а **екологічний аспект** – той, для якого визначальну роль відіграють екологічна безпека та прийнятний стан навколишнього середовища і здоров'я населення.

При загальній подібності екологічних експертиз в Україні та на Заході, існують значні відмінності в окремих процедурах, принципах і практиці проведення ОВНС. Деякі відмінності можна побачити в таблиці 9.1.

У Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 51) та в ДБН А2.2-1-95 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС)» зазначено, що метою ОВНС є екологічне обґрунтування доцільності проектованої діяльності та способів її реалізації, визначення шляхів і засобів нормалізації стану навколишнього середовища та забезпечення вимог екологічної безпеки. Тобто ОВНС теж визнається як засіб обґрунтування уже запроєктованої діяльності, тобто де-факто прийнятого рішення і реальної ролі у його прийнятті практично не відіграє.

У США та розвинених країнах Заходу ідеологія ОВНС базується насамперед на **альтернативності** (варіантності) господарських рішень протягом усього процесу їх прийняття від

задуму (ідеї) і до вирішення питання про їх практичну реалізацію. Головною метою при цьому є оптимізація і раціоналізація, насамперед, капіталовкладень і уникнення безрезультатних витрат економічних ресурсів, а також те, що остаточні рішення формуються і змінюються в залежності від результатів здійсненої ОВНС. Тобто по своїй суті завдання ОВНС “західного” типу полягає у визначенні доцільності **(економічний аспект)** і прийнятності **(екологічний аспект)** запланованої діяльності, через врахування максимально широкого спектра факторів та при виборі найбільш оптимального напрямку досягнення поставленої мети.

Таблиця 9.1

Відмінності в процедурі проведення екологічної експертизи в Україні та на Заході

Характеристика	ОВНС в Україні	ОВНС “західного” типу
Суть ОВНС	Засіб обґрунтування уже запроєктованої діяльності	Процес прийняття оптимального з економічної та екологічної точки зору рішення
Альтернативність рішень	Тільки теоретично	На кожному етапі проектування
Скоупінг (окреслення масштабів необхідних досліджень)	Акцент на контроль забруднення згідно зі стандартами. Розрахунок ГДС, ГДВ	Акцент на загальні екологічні проблеми, врахування думки громадськості
Участь громадськості	Фактично тільки на завершальній стадії проектування	На кожній стадії проектування
Гласність	Теоретично	Обов'язково
Відповідальність за проведення оцінки	Експерт	Інвестор
Методи оцінки	Переважно затверджені методики	Різноманітні (не регламентуються)

Фактично весь потенціал ОВНС “західного” типу полягає в економічному інтересі, а конкретно — в мінімізації (і як ідеал —

взагалі запобіганню) непродуктивних витрат капіталовкладень при досягненні бажаної бізнесової мети. Визначення впливу на довкілля виступає при цьому як свого роду «лімітуючий фактор», який може мати вирішальне значення при розв'язанні питання доцільності капіталовкладень взагалі.

Процес підготовки ОВНС в Україні — це не процес прийняття господарських рішень, а процес підготовки однієї, хоча і досить важливої і суттєвої, частини передпроектної чи проектної документації. В Україні ОВНС жорстко включена до процесу проектування, яке розпочинається реально тоді, коли рішення про початок певної господарської діяльності вже фактично прийняте. Тобто ОВНС не передує прийняттю рішення, не є його складовою, а здійснюється здебільшого постфактум. При цьому, зрозуміло, потенціал ОВНС значно втрачає у своїй економічній значимості, зберігаючи одночасно свою екологічну сутність.

Це пояснюється тим, що запобігти безрезультатним витратам (пов'язаним із повномасштабним проектуванням, попередніми інженерними вишукуваннями) стає неможливим при цілковитій (теоретично) можливості попередження екологічних негараздів за рахунок державної екологічної експертизи, яка за результатами аналізу матеріалів ОВНС може зробити висновок про неприйнятність з екологічної точки зору реалізації того чи іншого проекту.

Таким чином, реальний потенціал ОВНС в Україні полягає у спроможності максимально можливого забезпечення природоохоронних, екологічних інтересів при реалізації прийнятих проектами рішень, що, безумовно, має дуже велике значення для дотримання вимог техногенної безпеки і є одним із головних аспектів необхідного перехідного етапу від звичних раніше природоохоронних розділів проектної документації до можливого повномасштабного впровадження ОВНС як процесу дійсного прийняття відповідальних рішень, економічно доцільних та екологічно прийнятних.

Щодо альтернативності. Як бачимо, завдання на проведення ОВНС оформляється не до, а після проробки варіантів розміщення тих чи інших об'єктів, тобто фактично ОВНС у таких обставинах потрібна для визначення екологічної прийнятності

«пріоритетного», вже **обраного варіанта** розміщення певного об'єкта і обґрунтування його «переваг» перед іншими.

Значеними державними будівельними нормами визначено, що в матеріалах розділу ОВНС мають розглядатися тільки ті компоненти і об'єкти навколишнього природного середовища, на які впливає проектувана діяльність, а також ті, сучасний стан яких не відповідає нормативному. Хоча, безумовно, очевидна необхідність обмеження рамок досліджень ОВНС, все ж необхідно зважати на те, що всі компоненти і складові докільця взаємопов'язані й певним чином взаємопроникні.

Хоча нашими ДБН і встановлена необхідність оцінки позитивних та негативних впливів проектуваної діяльності на стан соціальних умов і задоволення потреб місцевого населення, а також обґрунтування заходів щодо запобігання погіршення умов життєдіяльності цього населення і розгляду в матеріалах ОВНС відповідних компенсаційних заходів, усі дії щодо цього реально виконуються проектувальниками спільно із замовниками фактично без участі громадськості, якої це безпосередньо стосується. Процедура ОВНС “західного” типу передбачає якнайповніше залучення громадськості до вирішення питання організації певної господарської діяльності ще на ранній стадії. Робиться це, звичайно, не заради задоволення потреб і амбіцій окремих лідерів громадських угруповань чи організацій у цілому, а задля забезпечення безконфліктного, певною мірою, й успішного здійснення запроєктованої діяльності та досягнення відповідної господарської чи іншої мети.

ОВНС “західного” типу передбачає, що першим кроком у її проведенні є забезпечення **відкритості** і **зрозумілості** для громадськості, процесу збирання та аналізу інформації зацікавленою у здійсненні господарської діяльності стороною. Другий крок - залучення громадськості до процесу прийняття певних рішень різні. Це офіційні громадські слухання і неформальні збори зацікавлених, так звані дні відкритих дверей, громадські ради, розповсюдження друкованої інформації, діалоги.

Важливе значення має той факт, що до складу питань, які повинні вивчатися при оцінці впливів на техногенне середовище, віднесено такі, як вплив на зони рекреації, культурні ландшафти, пам'ятники архітектури, історії та культури. Це саме ті питання,

яким у процедурах ОВНС “західного” типу надається значна увага, і які по своїй суті є «больовими» для громадськості. Регламентація їх розгляду у ДБН є тим позитивним фактором, який свідчить про відповідний потенціал нормативних документів ОВНС в Україні.

Отже, у сучасному стані комбінація державної та громадської експертизи в Україні та ОВНС може в самому загальному вигляді вважатися аналогом західної системи ЕІА [13]. Проте існують значні відмінності, дисбаланс між українською та західною системами екологічної експертизи. Цей дисбаланс пов’язаний:

- з намірами України стати членом Європейського Співтовариства та необхідністю приведення українського законодавства у відповідність із законодавством ЄС;
- з переходом від бюрократичної системи управління природоохоронними процесами до більш демократичної, відкритої європейської;
- з ратифікацією Україною Конвенції Економічної Комісії ООН для Європи про проведення оцінки впливу в транскордонному контексті;
- з процесом переходу нашої економіки від планової до ринкової; та потребами практики, пов’язаної з міжнародним інвестуванням в Україну, яке часто вимагає дотримання міжнародних, а не національних стандартів.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати:

1) загальний потенціал ОВНС в Україні у тому вигляді, в якому це поняття законодавчо і нормативно регламентовано на даний час, певною мірою поступається потенціалу ОВНС “західного” типу, оскільки позбавлений економічної складової, яка дає можливість попередити непродуктивні витрати інвестицій;

2) ОВНС в Україні зорієнтована на природоохоронні цілі і цілком спроможна забезпечувати належне дотримання вимог техногенної безпеки держави;

3) відмінність української ОВНС від ОВНС “західного” типу є цілком закономірною даниною невизначеності перехідного періоду від планової економіки тоталітарної держави до ринкової економіки демократичної країни, яка слугує поступовому «звиканню» до принципів і завдань ОВНС в її новому розумінні;

4) природоохоронний потенціал ОВНС в “українському” розумінні повністю реалізується при прогнозуванні господарської діяльності в разі виконання всіх вимог діючого екологічного законодавства і нормативних документів у цій галузі;

5) різниця в “західному” і “українському” розумінні ОВНС полягає у тому, що:

➤ ОВНС “західного” типу є процесом прийняття оптимального економічно і прийняттого екологічно господарського рішення, а українська ОВНС є складовою проектування, що забезпечує інтереси охорони довкілля і раціонального природокористування, обґрунтовуючи вже прийняте господарське рішення і визначаючи шляхи мінімізації його негативного впливу на довкілля;

➤ альтернативність — основа рішень ОВНС “західного” типу, тоді як в українській ОВНС вона є тільки однією з численних обґрунтувань рішень, що приймаються;

➤ ОВНС “західного” типу базується на якнайширшому залученні громадськості до процесів вироблення і прийняття проектних господарських рішень, що забезпечується нормативними можливостями розвинених країн Заходу, а в Україні точка зору громадськості при проектуванні господарської діяльності лишень фіксується у матеріалах ОВНС і по можливості (насамперед з економічного погляду) враховується.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Теоретичний потенціал ОВНС в Україні. Чим він відрізняється від “західного” типу?

2. Обґрунтуйте ОВНС як вона сформульована в ДБН.А.2.2-1-95.

3. Порівняйте роль громадськості в проведенні ОВНС на Заході і в Україні.

4. Назвіть та охарактеризуйте основні аспекти виконання ОВНС в Україні та її відмінність від ОВНС “західного” типу.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Проведення екологічної експертизи та розробка ОВНС в Росії та країнах СНД.

ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ

ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК

Забруднення – пряме або непряме внесення в результаті діяльності людини речовин або тепла в повітря, воду або землю, що може бути небезпечним для здоров'я людини або якості водних екосистем чи безпосередньо залежних від них наземних екосистем.

Поверхневі води – це води суші, за винятком підземних вод; перехідні (проміжні) води та прибережні (морські) води, проте, якщо мова йде про хімічний стан, сюди включають також територіальні води.

Референційні умови – стан будь-якого водного об'єкта, за якого відсутні (спостерігаються в незначному обсязі) зміни величин гідроморфологічних, фізико-хімічних та біологічних складових якості, які могли б існувати за відсутності антропогенного втручання.

У рамках Плану дій “Україна-ЄС” Міністерство охорони навколишнього природного середовища України має на меті адаптацію українського природоохоронного законодавства із законодавством Європейського Союзу, впровадження європейських моделей управління і охорони природних ресурсів. Зокрема, надзвичайно важливим є реформування у сфері управління водними ресурсами. Прийнята у 2000 р Водна Рамкова Директива ЄС [13] визначає основні принципи управління водними ресурсами та шляхи досягнення доброї якості води і безпечного стану річок і водойм.

Сучасні темпи індустріалізації, розвитку економіки України потребують різноманітних заходів з охорони поверхневих та підземних вод від забруднення, виснаження, деградації. Очевидно, що ефективність цих заходів буде залежати не тільки від технологій, техніки очищення стічних вод, а й від виконання

багатьох економічних та організаційних завдань. Екологічна експертиза є одним із важливих способів розв'язання проблем охорони водних об'єктів.

Фактично немає жодного проекту, програми, які б так чи інакше не були б пов'язані з водою, водоймами чи водотоками. Це питання водопостачання та водовідведення, осушення чи зрошення земель, створення водосховищ та каналів, будівництво гідротехнічних споруд, добування руслового алювію, русловиправні, протипаводкові роботи тощо. Нехтування розв'язанням водних проблем в ОВНС може призвести до ряду негативних наслідків:

- Зниження якості води через забруднення водойм і водотоків стічними водами, засмічення берегової зони, через процеси евтрофікації, зниження самоочисної здатності.
- Зменшення кількості поверхневих вод (виснаження) внаслідок нераціонального її використання, замулення русел, зміни характеру покриву на водозборі, зростання випаровування з водосховищ тощо.
- Зменшення кількості доступних підземних вод унаслідок нераціонального використання та забруднення, проведення меліоративних робіт, добування алювію з русел, будівництва шахт, тоннелів тощо.
- Зростання рівня підземних вод (підтоплення територій) унаслідок будівництва водосховищ, порушення умов дренажування.
- Збільшення частоти негативних проявів водної ерозії та руслових процесів.
- Зміна гідрологічного режиму водотоків, у тому числі зростання висоти катастрофічних дощових паводків, частоти зсувів, селепроявів, поява процесів пересихання або перемерзання річок.

Найактуальнішою в Україні є проблема забруднення водойм і водотоків. Існує велика кількість законів, підзаконних актів до Водного Кодексу України, методичних рекомендацій, інструкцій по встановленню екологічних нормативів якості поверхневих вод, про заходи щодо поліпшення якості води тощо [27].

При екологічній експертизі об'єктів подані на розгляд матеріали повинні містити характеристики самого водного об'єкта:

Рис. 10.1. Вплив господарської діяльності на водні об'єкти

1. Загальну фізико-географічну, санітарно-топографічну характеристику, місце розташування випуску та розрахункових створів.
2. Наявність інших об'єктів, що забруднюють даний водний об'єкт. Якість води в створі випуску.
3. Відстань до найближчих пунктів питного та господарсько-побутового водопостачання.
4. Гідрологічні характеристики водного об'єкта.
5. Перспективні умови використання вод об'єкта; а також характеристики запланованої діяльності.
6. Виробничу потужність об'єкта, кількість і склад стічних вод, які планується скидати у водний об'єкт.
7. Ступінь шкідливості речовин, які містяться у стічних водах, наявність ГДК.
8. Наявність та ефективність способів очистки, які застосовують на виробництві, ступінь можливої утилізації різних речовин із стічних вод.
9. Характер, об'єм та терміни додаткових досліджень для більш детального вивчення умов відведення стоків.

Окрім цих матеріалів, на експертизу **обов'язково** повинні бути надані дані, розрахунки, які підтверджують:

- ❖ обґрунтування необхідності скидання стоків у водний об'єкт із детальним опрацюванням питань можливості використання стоків у замкнутому чи оборотному циклі водопостачання на власному та інших підприємствах;
- ❖ ефективність запроектованих локальних установок для обробки стічних вод, очисних споруд;
- ❖ необхідну (відповідну до нормативних вимог) ступінь очистки стічних вод у розрахунковому (контрольному) створі.

Слід пам'ятати, що при наявності в стічних водах шкідливих речовин, для яких не встановлено ГДК, узгодження вибору ділянки під новий об'єкт чи реконструкцію **заборонено** [31]. Розрахункові значення забруднення стічних вод не тільки лягають в основу проектування, але є контрольними на період експлуатації споруд, утворюючи межу допустимої кількості скиду у водний об'єкт.

Основними шляхами боротьби із забрудненням води вважають:

- очистку від шкідливих речовин у місті скидання;
- розробку нових мало- та безвідходних технологій;
- контроль якості води на водозборі, у т.ч. регулювання кількості внесених у ґрунт мінеральних добрив, гербіцидів, стоків із сільськогосподарських підприємств;
- впровадження систем переробки відходів.

Окремо слід розглядати забруднення вод, які викликані процесами евтрофікації в штучних водоймах (водосховищах), випадінням кислотних дощів тощо.

У підземні води забрудники потрапляють зі звалищ побутових і промислових відходів, у разі протікання нафтопроводів, унаслідок втрат нафти і нафтопродуктів під час добування, при будівництві метро, бурінні свердловин тощо.

Проблема зміни кількості води (виснаження) теж стала актуальною для України. Найбільшим споживачем води є сільське господарство, а також металургія, хімічна, целюлозна-паперова промисловість тощо. Важливо відмітити, що в світі значна частина чистої води – 5500 км³ щорічно витрачається на розбавлення стічних вод – втричі більше, ніж на всі інші потреби людства [41]. Тому при створенні ОВНС та проведенні екологічної експертизи важливо дотримуватись вимог воного законодавства, затверджених нормативів водопостачання тощо.

Важливу роль у захисті водних об'єктів від виснаження відіграє економія води. Існує декілька способів економії води [41], які повинні бути враховані при проведенні експертизи:

- вдосконалення технологічних процесів, пов'язаних із використанням води, повторне водокористування; створення безвідходних, “сухих” технологій;
- заміна прісної води на ряді виробництв на солону;
- зниження втрат води на фільтрацію та випаровування (з водосховищ, зрошувальної мережі) шляхом впровадження сучасних схем, способів поливу, покриття водонепроникними матеріалами дна і стінок каналів, водосховищ, зменшення площі мілководних зон;
- регламентування використання води для промислових та господарсько-побутових потреб (встановлення лічильників, обмеження використання питної води до 5 л/добу - тільки для приготування їжі й пиття) [41].

Щодо регулювання господарської діяльності, яка може впливати на гідрологічний режим водних об'єктів, сприяти зміні природних ерозійно-аккумулятивних процесів, то, на жаль, затверджених нормативів та інструкцій дуже мало. Зокрема, державний стандарт ДСТУ “Природна дренажність територій, настанови щодо штучного відновлення” встановлює нормативи для розчистки, спрямлення русла, але не вказує на можливі негативні екологічні наслідки таких робіт.

Для запобігання негативним проявам зміни гідрологічного режиму, активізації ерозійних процесів при проведенні екологічної експертизи необхідно звертати увагу на таке:

- об'єми вибірки ґрунту з дна річок при добуванні алювію, розчистці, днопоглибленні;
- проектні параметри поперечного і поздовжнього перерізів русла;
- ступінь стиснення паводкового русла береговими дамбами;
- характеристики матеріалів, з яких будуються гідротехнічні споруди;
- наявність у руслі глинистих чи кам'янистих порогів, перекатів (необхідно зберігати руслову систему плесо-перекат);
- наявність добре розвинутих звивин, заплавних проток, рукавів, які сприятимуть небажаному спрямленню русла.

Достатню увагу при розгляді проектів необхідно приділяти можливому впливу на водозбірні басейни ріки: вирубування лісів, водна меліорація, зарегулювання стоку водосховищами, міжбасейнове перекидання води тощо.

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Назвіть негативні наслідки, що можуть виникнути через нехтування водними проблемами в ОВНС.
2. Охарактеризуйте можливі впливи господарської діяльності на водні об'єкти.
3. Які характеристики водного об'єкта повинні обов'язково міститися в матеріалах, поданих на розгляд екологічної експертизи?
4. Назвіть основні шляхи боротьби із забрудненням вод.
5. Перерахуйте способи економії води.

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Екологічне законодавство: загальні положення і принципи

Тривалість заняття – 2 год.

План заняття

Закон України “Про екологічну експертизу” від 9 лютого 1995 року. (*Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – №8 – ст.54).

1. Інструкція про здійснення державної екологічної експертизи. Затверджено наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 7 червня 1995 р. №55.
2. ДБН А2.2-1-95 “Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС)”.
3. Водна рамкова директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Екологічні аспекти водного законодавства. ГДС речовин у водні об’єкти зі зворотними водами.

Тривалість заняття – 2 год.

План заняття

1. Методична і організаційна основа встановлення ГДС речовин.
2. Контроль за дотриманням встановлених обмежень на скид зворотних вод.
3. Зміст матеріалів, що обґрунтовують проекти ГДС, ТПС речовин і план заходів щодо досягнення ГДС.

Рекомендована література

1. Андрейцев В.І. Екологічна політика: проблеми правового забезпечення. // Вісник Київського університету. – 1993. — №12. — С. 2-3 — №13 – С. 3.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право. – К.: Вентурі, 1996. – 207 с.
3. Екологія і закон. Екологічне законодавство України / за ред. В.І.Андрейцева: У 2 кн. – К., 1998. – 1265 с.
4. Хилько М.І. Екологічна політика. – К.: Абрис, 1999. – 363 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3, 4, 5 (ДІЛОВА ГРА)

Проведення державної і громадської екологічної експертизи в Україні.

Тривалість заняття – 6 год.

Перед проведенням семінарського заняття, зі студентами проводиться попередня підготовка:

1. Вибір умовного чи реального об'єкта, розташованого в Чернівецькій області.
2. Поділ студентів на три групи:
 - а) **доповідачі** — замовники експертизи та проектувальники ОВНС господарського об'єкта, які виступають першими і готують усі необхідні документи для проведення екологічної експертизи;
 - б) **опоненти** — державні експерти, що беруть участь у проведенні екологічної експертизи та повинні перевірити правильність підготовки документів доповідачів;
 - в) **рецензенти** — представники громадськості, які повинні оцінити роботу проектувальників та державних експертів. Саме рішення рецензентів буде вирішальним для остаточних висновків екологічної експертизи по даному господарському об'єкта.
3. Усі документи для семінарського заняття готуються студентами за зразками, поданими в додатках 3, 4, 7.
4. На наступних семінарах об'єкт експертизи змінюється, й учасники диспуту міняються обов'язками.

План заняття

1. Виступ доповідачів, які представляють “Заяву про екологічні наслідки діяльності” та ОВНС обраного господарського об'єкта.
2. Виступ опонентів, які при проведенні екологічної експертизи обраного господарського об'єкта, вказують на недоліки та помилки в документах доповідачів, звертають увагу на можливі негативні впливи спроектованого об'єкта, що не враховані проектувальниками.
3. Виступ рецензентів, в якому подається оцінка роботи експертів і замовників та оголошується остаточний висновок екологічної експертизи обраного об'єкта.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1

Порівняння окремих характеристик екологічної експертизи та ОВНС

Мета: закріпити отримані знання про основні характеристики екологічної експертизи та ОВНС; навчитися розрізняти різноманітні види експертних екологічних оцінок.

Тривалість заняття – 4 год.

Завдання: Експертизи стану навколишнього середовища по предмету й аспекту діяльності можуть бути дуже різноманітними.

Студент, використовуючи свої знання, конспекти лекції, ксерокопії законодавчих актів (Закон “Про екологічну експертизу”), підручники з екології, тлумачні словники, замальовує в зошиті й заповнює табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика екоекспертизи і ОВНС

Екологічна експертиза	Предмет порівняння	ОВНС
	<i>Мета</i>	
	<i>Основні завдання</i>	
	<i>Об'єкт</i>	
	<i>Суб'єкт</i>	
	<i>Засоби</i>	
	<i>Результат</i>	

Наприклад, у першому рядку може бути вписано:

Мета екологічної експертизи – запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища, а також оцінка екологічної безпеки.

Мета ОВНС – екологічне обґрунтування доцільності запроєктованої діяльності та способів її реалізації, визначення шляхів й засобів нормалізації стану навколишнього середовища та забезпечення вимог екологічної безпеки.

Хід виконання роботи

1. Ознайомитись із загальними положеннями (Розділ 2-7, Закон “Про екологічну експертизу”).
2. Заповнення таблиці порівняння.
3. Оформлення роботи.
4. Висновки.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2

Визначення значущості факторів впливу на довкілля методом парних порівнянь

Мета: за допомогою методу парних порівнянь навчитись вираховувати значущість факторів можливого негативного впливу віртуального промислового об’єкта на стан навколишнього природного середовища.

Тривалість заняття – 8 год.

Завдання: Визначити значущість перелічених змін у навколишньому природному середовищі, які можуть виникнути в результаті розширення зони багатоповерхової житлової забудови в Садгірському районі м.Чернівці:

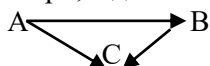
- зміна ландшафту;
- зміна мікроклімату;
- забруднення атмосферного повітря;
- шумове забруднення;
- забруднення водних об’єктів (р. Задубрівка, р.Прут, заплавні водойми);
- зменшення стоку річок Задубрівка і Потік;
- знищення ґрунтового покриву;
- зміна характеру землекористування;
- виснаження перших від поверхні водних горизонтів.

Теоретичні положення

Метод парних порівнянь відносять до методів якісного оцінювання. Він дозволяє ранжувати фактори за їх значущістю. Використовується у випадках, коли факторів, які оцінюються, більше семи, а також якщо фактори слабо різняться між собою. Для виконання роботи необхідно попарно порівнювати фактори, що оцінюються. Результати заносити у таблицю, в рядях і стовпчиках якої вказані фактори (одні й ті ж самі). Значення в рядях таблиці позначають літерою i , стовпчиках – літерою j . Якщо фактор X_i

більш значущий, ніж фактор X_j , то на перетині i -го рядка та j -го стовпчика таблиці слід поставити одиницю (1). У протилежному випадку, коли фактор X_i менш значущий, ніж фактор X_j , поставити нуль (0).

У процесі парних порівнянь можуть виникнути такі протиріччя: фактор A більш значущий, ніж фактор B , фактор B більш значущий, ніж фактор C , а фактор C – більш значущий, ніж фактор A . Подібні протиріччя називають циклічною тріадою і зображають у вигляді трикутника. Вершини трикутника позначають фактори, а довжина ребер – характер переваги.

Фактори, для яких встановлені циклічні тріади, виключаються з подальшого процесу оцінювання, а в таблиці ставлять прочерк - тире.

Метод парних порівнянь дає можливість отримати і кількісні оцінки значущості факторів. Для цього підраховують суми оцінок по строках S_i . Ці суми ділять на загальну суму оцінок S . Отримані таким чином від кожного експерта оцінки в подальшому обробляють за допомогою методів математичної статистики.

Хід виконання роботи

1. Скласти матрицю парних порівнянь.

Фактор	X_{j1}	X_{j2}	X_{j3}	X_{j4}	X_{j5}	X_{jn}	S_i	S_i/S	K
X_{i1}									
X_{i2}									
X_{i3}									
X_{i4}									
X_{i5}									
X_{in}									

2. Порівняти значущість кожної пари факторів. У випадку, коли фактор X_i більш значущий, ніж фактор X_j , у відповідній клітинці матриці поставити 1. У іншому випадку, коли фактор X_i менш значущий, ніж фактор X_j , у відповідній клітинці слід поставити 0.

3. Виявити циклічні тріади. Показати їх графічно. Якщо такий фактор є, то виключити його з процесу ранжування, поставивши в таблиці прочерк.

4. Скласти ранжований за значущістю ряд факторів, що оцінюються.
5. Розрахувати коефіцієнти значущості факторів S , S_i , Q_i та K . Для цього враховувати, що:
 S_i — сума оцінок по рядку;
 S — загальна сума оцінок;
 $Q_i = S_i / S$ — відношення суми по рядку до загальної суми оцінок;
 $K = Q_i / Q_{max}$ — зважений коефіцієнт оцінки всіх факторів (значення Q_i кожного фактора ділиться на максимальне його значення).
6. Дати письмове обґрунтування прийнятого рішення.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3

Еколого-економічна оцінка альтернатив розміщення підприємства, що проектується, та ймовірного збитку від забруднення навколишнього середовища

Мета: навчитися проводити еколого-економічну оцінку альтернативних варіантів розміщення промислових об'єктів.

Тривалість заняття – 8 год.

Завдання: Оцінити альтернативи розміщення проєктованого підприємства (4 альтернативних варіанта) з точки зору еколого-економічних показників. Зробити висновки.

Теоретичні положення

Обґрунтування вибору місця розміщення підприємства можна провести шляхом зіставлення величин очікуваних збитків навколишньому середовищу від забруднення, ресурсомісткості підприємства в кожному з альтернативних пунктів розміщення, а також витрат, необхідних для реалізації проєкту на кожній конкретній ділянці.

Хід виконання роботи

1. Визначити очікуваний збиток від забруднення навколишньої території розміщення підприємства, що планується. Розрахунок виконують за формулою

$$Y = Y_{num} \cdot F \cdot M,$$

де Y_{num} . — питомий показник збитку, у.о./умов.т. Показує величину збитку докiллю в грошовому вираженнi при викидi одиницi об'єму забруднюючої речовини (див.табл. 1);

F – безрозмірний коефіцієнт, що враховує характер розсіювання домішок в атмосфері (див.табл. 1);

M – зведена маса річного викиду забруднюючої речовини, умов.т/рік. Розраховується за формулою

$$M = \sum_0^N A_i m_i,$$

де N — кількість забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферу;

A_i — показник відносної агресивності забруднюючої речовини (табл. 2);

m_i — маса річного викиду i -ї забруднюючої речовини т/рік (табл. 3).

2. Виконати розрахунок ресурсомісткості, (в нашому випадку — землемісткості) кожного з варіантів розміщення підприємства, тобто економічну оцінку території, відведеної під будівництво, за формулою:

$$T = k_i S_i,$$

де T — економічна оцінка ділянок землі, відведених під будівництво, у.о.;

k_i — питома економічна оцінка території населених пунктів, у межах яких планується будівництво, тис.у.о./га (див. табл. 1);

S_i — площа ділянок, відведених під будівництво, га (табл. 4)

3. Вибрати відповідне значення затрат на реалізацію будівництва, у.о. (див.табл. 4).

4. За результатами розрахунків заповнити таблицю 5 і зробити висновок про доцільність розміщення підприємства в конкретному населеному пункті.

Таблиця 1

Питоми збитки

№	Назва пункту	Питомий збиток, у.о./умов.т	k_i	F
1	м. Сторожинець	8	48	3
2	сmt. Вашківці	0,288	6	3
3	сmt. Лужани	0,216	8	3
4	м. Новодністровськ	2	25	3

Таблиця 2

Відносна агресивність забруднюючих речовин

Забруднювачі	Пил. неорган.	N_2O_5	SiO_2	CO_2	SO_2
A_i	100	1225	83,2	1,0	22,0

Таблиця 3

Маса річного викиду забруднюючих речовин, т/рік

№ варіанта	Пил неорган.	N ₂ O ₅	SiO ₂	CO ₂	SO ₂
1	8,9	0,004	0,09	5,42	0,0005
2	9,04	0,007	0,12	7,69	0,0013
3	13,06	0,005	0,08	4,98	0,0004
4	7,85	0,002	0,10	6,18	0,0018
5	10,7	0,006	0,07	5,96	0,0014
6	8,21	0,009	0,14	8,92	0,0019
7	12,5	0,007	0,11	9,03	0,0008
8	11,8	0,008	0,08	5,93	0,0004
9	7,80	0,003	0,09	8,06	0,0012
10	8,45	0,010	0,13	6,04	0,0007

Таблиця 4

Величини затрат та площ під будівництво для кожного пункту

№ варіанта	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	Z ₁	Z ₂	Z ₃	Z ₄
1	1,4	6	5	4	10,8	15,8	15,8	12,4
2	1,2	5	4	7	9,5	17,9	16,4	13,8
3	1,0	7	8	5	11,2	18,2	14,6	14,7
4	1,7	4	7	6	8,6	19,1	16,7	13,5
5	1,1	3	6	5	9,2	14,3	15,1	12,0
6	1,3	7	4	6	8,8	18,8	13,4	11,9
7	1,5	8	5	4	10,3	12,3	19,2	16,7
8	1,6	5	7	6	9,6	17,8	16,0	15,2
9	1,8	4	6	5	10,0	15,6	18,1	16,4
10	1,7	5	7	7	8,2	16,7	19,3	14,6

Таблиця 5

Зіставлення альтернатив розміщення підприємства

Варіанти розміщення	У	Т	З
1. м. Сторожинець			
2. смт. Вашківці			
3. смт. Лужани			
4. м. Новодністровськ			

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В.И. Правовое обеспечение экологической экспертизы проектов. – К.: Будівельник, 1990. – 167 с.
2. Андрейцев В.И. Екологічна політика: проблеми правового забезпечення // Вісник Київського університету. – 1993. – № 12. – С.2-3. – № 13 – С. 3.
3. Андрейцев В.И. Екологічне право. – К.: Вентурі, 1996. – 207 с.
4. Андрейцев В.И., Пустовойт М.А., Калиновський С.В. Екологічна експертиза: право і практика. – К.: Урожай, 1992. – 205 с.
5. Баглей О.В., Сорохан В.В. Екологічна експертиза: Навчальний посібник – Чернівці: Рута, 2007. – 128 с.
6. Бешелев С.Д., Гурвиц Ф.Г. Экспертные оценки. – М.: Наука, 1973. – 157 с.
7. Бешелев С.Д., Гурвиц Ф.Г. Экспертные оценки в принятии плановых решений. – М.: Экономика, 1976. – 78 с.
8. Боков В.А., Луцки А.В. Основы экологической безопасности. – Симферополь: Сонат, 1998. – 223 с.
9. Борисова Е.Б. Вестернизация системы экологической экспертизы в Украине // Культура народов Причерноморья. – 2001. – С. 46-49.
10. Ваганов П.А., Ваганова О.П. От гипотезы к жизни. Проблемы современной научной экспертизы. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. – 256 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
12. Виноградов Б.В. Экономическая экспертиза водохозяйственных проектов бассейна Урала // Изв. АН СССР. Сер.геогр. – 1991. – № 4. – С. 141-143.
13. Водна рамкова директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення. – К., 2006. – 240 с.
14. Волошин І.М. Основи екологічної експертизи: навч. посібник. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – 82 с.
15. Грин А.М., Ключев Н.Н., Мухина Л.И. Гэоэкологический анализ // Известия РАН. – 1995. – № 1.-С.21-30.
16. Гродзинський М.Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень. – К.: Лікей, 1995. – 233 с.

17. Глазовский Н.Ф. Проблемы экологической экспертизы // Новое мышление в географии. – М.: Наука, 1991. – С. 110-118.
18. Говорушко С.М. Эколого-географическая экспертиза проектов городской застройки // География и природные ресурсы. – 1990. – № 3. – С. 35-41.
19. Дьяконов К.Н., Дончева А.В. Экологическое проектирование и экспертиза: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 384 с.
20. Екологія і закон. Екологічне законодавство України / за ред. В.І.Андрейцева: У 2 кн. – К., 1998. – 1265 с.
21. Экологическая экспертиза: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В.К. Донченко, В.М. Питулько. - 2-е изд., стер. – М.: Академия, 2004. – 480 с.
22. Экологическая экспертиза объектов хозяйственной деятельности: экспресс-методика по формированию комплексной схемы социально-экологических показателей / Под ред Л.Л.Каменик, Н.В.Пахомовой. – СПб., 1995. – 104 с.
23. Закон України “Про екологічну експертизу” від 9 лютого 1995 року // *Відомості Верховної Ради України*. – 1995. – № 8. – Ст. 54.
24. Закон України “Про наукову і науково-технічну експертизу” від 10.02.1995 р. // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 1995. – N 9. – ст. 56.
25. Закон України “Про основи законодавства про охорону здоров’я” від 19.11.1992 р. // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 1993. – N 4. – ст. 19.
26. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 р. // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 1991. – № 41. – ст. 546.
27. Законодавчо-правове та науково-технічне забезпечення реалізації Національної програми екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води. – К.: Мінекобезпеки України, 1999. – 36 с.
28. Звенігорський Е.А. Оцінка стану водних об’єктів з використанням експертної системи на базі нечіткої логіки // Український географічний журнал. – 1998. – № 4 – С. 34-35.
29. Інструкція щодо представлення результатів державної екологічної експертизи (*Затверджено наказом Мінекобезпеки України № 55 від 7 червня 1995 р.*)

30. Кочуров Б.И., Иванов Ю.Г. Экологическая экспертиза землепользования // География и природные ресурсы. – 1988. – № 2. – С. 23-27.
31. Методика визначення екологічно допустимих рівнів відбору води з річок України з метою забезпечення сталого функціонування їх екосисем. – К.: Оріяни, 2002. – 48 с.
32. Методика встановлення і використання екологічних нормативів якості поверхневих вод суші та естуаріїв України. – К.: ВПОЛ, 2001. – 47 с.
33. Методика еколого-економічної оцінки заходів щодо усунення шкідливої дії вод від підтоплення Дніпровськими водосховищами. – К.: УНДІВЕП, 1999. – 50 с.
34. Позаченюк Е.А. Экологическая экспертиза: природно-хозяйственные системы. – Симферополь, 2003. – 473 с.
35. Порядок обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища. *(Затверджено постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 р.)*
36. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України. *(Затверджено Указом Президента України від 29 травня 2000 р. № 724.)*
37. Положення про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України. *(Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 р. № 244 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N501 (501-2000-п) від 16.03.2000 р.))*.
38. Положення про порядок розроблення екологічних програм. *(Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1993 р. № 1091.)*
39. Про здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон: *Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 1995 р. № 198 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 704 (704-97-п) від 28.06.97)*.
40. Про створення Державної екологічної інспекції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України: *Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1993 р. № 641.*

41. Свергузова С.В., Порожняк Л.А. Экологическая экспертиза: Учебн.пособие для студ. – Белгород,1999. – Ч.2. Охрана водных ресурсов. – 75 с.
42. Хилько М.І. Екологічна політика. – К.: Абрис, 1999. – 363 с.
43. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998 – 2003. – 736 с.

ДОДАТКИ

ПОРІВНЯННЯ ПРОЦЕДУР **SEA** та **EIA** [21]

SEA	EIA
1. Аналіз і оцінка ситуації з метою визначення необхідності застосування процедури SEA	1. Аналіз та оцінка умов для визначення необхідності застосування процедури EIA
2. Здійснення екологічної оцінки для визначення меж та ступеня деталізації проведення процедури SEA	2. Обґрунтування масштабу і умов роботи при проведенні процедури EIA
3. Інвестор проводить розрахунки та вносить необхідні зміни в проект	3. Інвестор виконує необхідні розрахунки і вносить у проект поправки та зміни
4. Інвестор надає необхідну документацію відносно останнього варіанта проекту для затвердження відповідним органам	4. Інвестор складає експертну документацію по останньому варіанту проекту для розгляду і затвердження компетентними органами
5. Документація надається іншим офіційним екологічним організаціям та громадським об'єднанням для інформації та отримання зауважень	5. Експертна документація стає доступною для оцінки офіційним та громадським організаціям
6. Компетентні органи вивчають документ про результати проведення процедури SEA й приймають рішення відносно реалізації запланованої діяльності	6. Офіційний орган, вивчивши документацію, приймає рішення відносно реалізації проекту
7. Організована система спостереження (моніторинг) за наслідками реалізації проекту з наступним прийняттям рішення відносно доцільності проведення процедури SEA	7. Робляться пропозиції відносно організації моніторингу реалізації проекту, що розглядається

ПЕРЕЛІК

Видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1995 р. № 554

1. Атомна енергетика і промисловість (включаючи видобуток і збагачення руди, виготовлення тепловиділяючих елементів для атомних електростанцій, регенерація відпрацьованого ядерного палива, зберігання чи утилізація радіоактивних відходів).
2. Біохімічне, біотехнічне і фармацевтичне виробництво.
3. Збір, обробка, транспортування, зберігання, поховання і утилізація небезпечних (токсичних) промислових і побутових відходів.
4. Видобування нафти, нафтохімія і нафтопереробка (включаючи всі види нафтопродуктопроводів).
- 4а. Автозаправні станції (Доповнено згідно з Постановою КМ № 142-2001-п від 14.02.2001 р.).
5. Видобування і переробка природного газу, будівництво газосховищ.
6. Хімічна промисловість (включаючи виробництво засобів захисту рослин, стимуляторів їх росту, мінеральних добрив), шкіропереробні, текстильні виробництва (із фарбуванням тканин і обробкою їх іншими хімічними засобами).
7. Металургія (чорна і кольорова).
8. Вугільна і гірничовидобувна промисловість, видобування і переробка торфу, сапропелю.
9. Виробництво, зберігання, утилізація, транспортування і знищення боєприпасів усіх видів, вибухових речовин і ракетного палива.
10. Виробництво електроенергії і тепла на базі органічного палива.
11. Промисловість будівельних матеріалів (виробництво азбесту, скла, цементу, асфальтобетону).
12. Целюлозно-паперова промисловість.

13. Деревообробна промисловість (хімічна переробка деревини, виробництво деревостружкових і деревоволокнистих плит та інше використанням синтетичних смол, консервуванням деревини просочуванням).
14. Машинобудування і металообробка (з литтям із чавуну, сталі, кольорових металів та хімічною обробкою).
15. Будівництво гідроенергетичних та гідротехнічних споруд і меліоративних систем, включаючи сховища та шламонакопичувачі.
16. Будівництво аеропортів, залізничних вузлів і вокзалів, автовокзалів, морських і річкових портів, залізничних і автомобільних магістралей, метрополітенів.
17. Тваринництво (тваринницькі комплекси продуктивністю більше 5000 голів і птахофабрики).
18. Виробництво харчових продуктів (м'ясокомбінати, молокозаводи, цукрозаводи, спиртзаводи).
19. Обробка продуктів і переробка відходів тваринного походження (переробка шкіри, виготовлення клею і технічного желатину, утильзаводи).
20. Будівництво каналізаційних систем і очисних споруд.
21. Будівництво водозаборів поверхневих і підземних вод для централізованих систем водопостачання населених пунктів, водозабезпечення меліоративних систем, окремих промислових підприємств.
22. Інші окремі об'єкти, будівництво і експлуатація яких можуть негативно вплинути на стан навколишнього природного середовища, які в кожному конкретному випадку визначаються Мінекобезпеки або його органами на місцях.

Додаток 2а

До видів діяльності, що можуть потенційно становити підвищену екологічну небезпеку, відносять також:

- рекультивацію земель, що порушені внаслідок геологорозвідувальних, видобувних, вибухових та інших видів робіт;
- проекти лісовпорядкування, землекористування, мисливського користування;

- проекти законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в галузі використання природних ресурсів;
- ліміти, квоти, строки вилучення об'єктів тваринного та рослинного світів, у тому числі рідкісних та зникаючих, занесених до Червоної Книги України;
- діяльність з акліматизації та гібридизації об'єктів тваринного та рослинного світів, мисливства та рибальства;
- скасування або зменшення статусу, зміна меж та зменшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- діяльність, пов'язана з пошкодженням або знищенням зелених насаджень у населених пунктах;
- відведення нових територій під розбудову населених пунктів;
- діяльність із реабілітації зон екологічного лиха або територій із надзвичайною екологічною ситуацією;
- діяльність, що може вплинути на екологічний стан інших держав або для здійснення якої необхідно використовувати сумісні з іншими державами природні об'єкти;
- виробництво генетично модифікованих організмів;
- зміна цільового призначення земельних лісових ділянок із метою їх використання в цілях, не пов'язаних із веденням лісового господарства;
- інші види діяльності та об'єкти, що можуть мати негативний вплив на навколишнє природне середовище та на проведенні державної екологічної експертизи яких наполягає громадськість.

07.03.2007 р.

**Заява про екологічні наслідки діяльності при
будівництві та експлуатації централізованого сховища
відпрацьованого ядерного палива Рівненської, Хмельницької
та Південно-Української АЕС ДП НАЕК "Енергоатом"**

Атомна енергетика посідає одне з провідних місць в економіці України. 4 діючих атомних електростанції (АЕС) з 15 енергоблоками, на яких встановлені атомні реактори типу ВВЕР, виробляють половину електроенергії країни, маючи лише 26,6% від загальних встановлених потужностей. У структурі Енергоринку частка електроенергії, виробленої на АЕС, щороку залишається стабільно високою. Так, наприклад, у 2000 році вона становила 45,3%, а у 2005 та 2006 роках - 52,3% і 50,0% відповідно.

Згідно із Законом України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" функції експлуатуючої організації, що відповідає за безпеку діючих АЕС країни, покладено на державне підприємство "Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" (НАЕК"Енергоатом").

Основним завданням НАЕК "Енергоатом" було і залишається збільшення виробництва електроенергії на АЕС за умови постійного підвищення їх рівня безпеки та забезпечення сталих умов експлуатації.

Зважаючи на роль атомної енергетики у енергетичному забезпеченні держави зараз і на плановане зростання її у майбутньому, НАЕК "Енергоатом" має адекватно реагувати на виклики, пов'язані із забезпеченням сталої та безпечної експлуатації українських АЕС.

Одним із таких викликів є проблема поводження з відпрацьованим ядерним паливом АЕС. Відпрацьоване ядерне паливо (ВЯП) є невід'ємним наслідком виробництва електроенергії на АЕС. Схема поводження з ним, що була створена ще за часів СРСР і для тогочасних цілей СРСР, полягала у щорічному вивезенні відпрацьованого ядерного палива АЕС з реакторами ВВЕР на переробку. Зазначена схема поводження з ВЯП для АЕС України на сьогодні не є економічно виправданою, до того ж тягне за собою проблему, пов'язану з поверненням радіоактивних відходів від переробки ВЯП назад в Україну.

Для вирішення проблеми поводження з відпрацьованим ядерним паливом українських АЕС з реакторами ВВЕР Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України були прийняті рішення щодо створення умов для тривалого зберігання ВЯП АЕС України на території України. Зазначені рішення частково було реалізовано на Запорізькій АЕС, де у 2001 році було споруджене станційне сховище ВЯП. Для Рівненської, Хмельницької та Южно-Української АЕС планується спорудити спільне сховище, що буде приймати на зберігання ВЯП цих АЕС - централізоване сховище відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП).

Дані про плановану діяльність, мету та шляхи її здійснення

До ЦСВЯП буде поступово передаватися відпрацьоване ядерне паливо трьох вищезазначених АЕС, що напрацьовується протягом строку їх експлуатації. Максимальний планований строк експлуатації ЦСВЯП – до 100 років. Потужність ЦСВЯП буде нарощуватися до планованої за чергами будівництва.

Для зберігання відпрацьованого палива у ЦСВЯП буде використано технологію, запропоновану корпорацією "Холтек Інтернешнл" (США), що має спроектувати ЦСВЯП і побудувати його першу чергу. Ця технологія використовується на АЕС в США та інших країнах. Суть технології полягає у застосуванні універсальної каністри, що має дві герметичні оболонки і використовується як для перевезення ВЯП, так і для його зберігання. Оболонки надійно відділяють заповнений інертним газом внутрішній об'єм каністри, куди вміщується ВЯП, від навколишнього середовища. Така каністра заповнюється ВЯП та герметизується шляхом зварювання на АЕС і перевозиться до ЦСВЯП в герметичному стані у спеціальному транспортно-захисному контейнері, що має два своїх бар'єри герметизації. У ЦСВЯП універсальна каністра перевантажується в захисний контейнер зберігання і у ньому зберігається протягом проектного строку. Контейнери разом з універсальною каністрою забезпечують необхідний захист навколишнього середовища від впливу ВЯП.

Для ЦСВЯП, згідно з вимогами Державних будівельних норм України, виконано техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) його спорудження, а також оцінку впливів на навколишнє

середовище (ОВНС) під час будівництва та експлуатації ЦСВЯП. ОВНС виконано для умов майданчика будівництва, що пропонується в ТЕО як оптимальний, та вищезазначеної технології зберігання ВЯП, розглянутої в ТЕО.

ТЕО спорудження ЦСВЯП виконано ВАТ "Київський науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут "Енергопроект" (ВАТ КІЕП).

В ТЕО спорудження ЦСВЯП, зокрема:

- проведено вибір майданчика розміщення ЦСВЯП відповідно до вимог законодавства шляхом порівняння низки можливих майданчиків за певними критеріями і показниками. Як оптимальний майданчик визначено майданчик, розташований у зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення (далі – ЗВ і ЗБ(О)В) території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, за 12 км на південний захід від Чорнобильської АЕС. Відповідно до законодавства, остаточне рішення щодо майданчика розміщення ЦСВЯП прийматиметься Верховною Радою України;
- визначено основні технічні рішення і техніко-економічні показники ЦСВЯП;
- проведено обґрунтування безпеки ЦСВЯП (ядерної, радіаційної та екологічної) відповідно до стадії проектування з урахуванням технології зберігання ВЯП, розглянутої в ТЕО.
- ОВНС при будівництві та експлуатації ЦСВЯП виконано ВАТКІЕП за участю Інституту проблем безпеки АЕС (ІПБ АЕС) Національної академії наук України відповідно до вимог Державних будівельних норм "Склад та зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні та будівництві підприємств, будинків та споруд. ДБН А.2.2-1-2003".

Щодо ТЕО та ОВНС ЦСВЯП буде забезпечено проведення комплексної державної експертизи, включно з екологічною експертизою та експертизою з ядерної та радіаційної безпеки, а також проведено додаткову (недержавну) експертизу за участю закордонних експертів.

Фактори, що впливають або можуть впливати на стан навколишнього природного середовища з урахуванням можливості виникнення надзвичайних екологічних ситуацій

При оцінці впливів планованої діяльності на навколишнє середовище:

1. вивчено існуючий стан навколишнього середовища на пропонованому в ТЕО майданчику спорудження об'єкта та прилеглих територіях;
2. визначено всі джерела можливого впливу об'єкта на навколишнє середовище;
3. виконано оцінку впливу на всі компоненти навколишнього середовища.

Виконана оцінка впливів на навколишнє середовище показала таке:

- ❖ Впливи шуму, вібрації і електромагнітних полів обмежуватимуться приміщеннями ЦСВЯП і не перевищуватимуть допустимих величин.
- ❖ При будівництві і експлуатації ЦСВЯП не передбачається теплових забруднень та випаровувань, використання хімічних речовин, які могли б негативно вплинути на стан навколишнього середовища.
- ❖ Планована діяльність не впливає на інтенсивність сонячного випромінювання, температуру, швидкість вітру, вологість, атмосферні інверсії, тривалість туманів та інші кліматичні характеристики.
- ❖ Протягом будівництва та експлуатації ЦСВЯП техногенні впливи на геологічне середовище від планованої діяльності не прогнозуються.
- ❖ Впливи планованої діяльності на навколишнє середовище обумовлюються тільки радіаційним чинником.

Виконана ОВНС дозволяє зробити висновок про можливі певні впливи (включаючи опосередковані) на такі компоненти навколишнього середовища:

- повітряне середовище;
- водне середовище;
- ґрунт;
- рослинний і тваринний світ;
- техногенне середовище;
- соціальне середовище (населення, що проживає за межами ЗВ і ЗБ(О)В).

Можливі впливи оцінювалися для нормальних умов діяльності та аварій, як проектних, так і позапроектних (гіпотетичних).

Як проектну аварію з максимальними наслідками в ОВНС розглянуто: при будівництві – низову лісову пожежу, а при експлуатації – надходження до ЦСВЯП універсальної каністри, забрудненої радіонуклідами вище допустимих меж під час її завантаження відпрацьованим паливом на АЕС.

Як позапроектну аварію при експлуатації ЦСВЯП в ОВНС розглянуто розгерметизацію універсальної каністри та руйнування ВЯП, у результаті чого радіоактивні речовини виходять у навколишнє середовище.

Допустимість впливів визначалася, виходячи з умови неперевищення чинних нормативних санітарно-гігієнічних критеріїв за результатами такого впливу.

Показники оцінки рівнів екологічного ризику та безпеки для життєдіяльності населення при здійсненні планованої діяльності. Заходи, що гарантують здійснення діяльності відповідно до екологічних стандартів та нормативів

Істотних впливів, які б призводили до перевищення допустимих нормативних рівнів, на компоненти навколишнього середовища оцінкою впливів не виявлено, оскільки прийняті в ТЕО технологічні рішення при будівництві та експлуатації практично виключають виникнення значущих впливів.

Результати виконаної оцінки впливів планованої діяльності засвідчили:

***1. Впливи на повітряне середовище:
при будівництві:***

– за нормальних умов – у тисячі разів нижче допустимих;
– при проектній аварії з максимальними наслідками (низова лісова пожежа) можливе короточасне перевищення контрольних рівнів у межах ЗВ і ЗБ(О)В. За межами ЗВ і ЗБ(О)В - нижче допустимих. Виникнення лісової пожежі на майданчику будівництва ЦСВЯП (до видалення з нього рослинності) буде попереджено організаційно-технічними заходами;

при експлуатації, на найближчій до ЦСВЯП межі ЗВ і ЗБ(О)В:

– за умов нормальної експлуатації – у десятки разів менше допустимих;

– при проектній аварії з максимальними наслідками – нижче допустимих;

– при позапроектній аварії – нижче допустимих.

2. Впливи на водне середовище:

при будівництві:

– практично відсутні;

при експлуатації:

– за умов нормальної експлуатації – технологічні забруднені скиди відсутні, додаткові впливи від технологічних викидів практично відсутні;

– при аваріях – не призводять до перевищення встановлених нормативів.

3. Впливи на ґрунти:

при будівництві:

– практично відсутні;

при експлуатації:

– за умов нормальної експлуатації – практично відсутні;

– при проектній аварії з максимальними наслідками - незначні впливи, що практично не впливають на існуючий стан ґрунтів;

– при позапроектній аварії - незначний вплив, що призводить до додаткового забруднення, в тисячу разів менше існуючого стану ґрунтів.

4. Впливи на рослинний і тваринний світ:

– не виявлено практичних впливів.

5. Впливи на техногенне середовище:

– не перевищуються контрольні рівні для персоналу найближче розташованих підприємств у зоні відчуження.

6. Впливи на соціальне середовище:

при будівництві:

– значно нижче встановленого нормативу;

при експлуатації:

– за нормальних умов – значно нижче встановленої квоти дози;

– при проектній аварії – значно нижче встановлених рівнів;

– при позапроектній аварії – нижче встановлених рівнів.

Загальна оцінка екологічного ризику

За нормальних умов ведення впливи планованої діяльності на навколишнє середовище та населення не призводять до

перевищення чинних гігієнічних нормативів, встановлених Нормами радіаційної безпеки України (НРБУ-97);

При проектній аварії з максимальними наслідками екологічний ризик за всіма складовими є прийнятним, оскільки не перевищуються показники існуючого стану середовища, а також чинні гігієнічні нормативи;

При позапроектній (гіпотетичній) аварії з найважчими умовами – з урахуванням низької вірогідності такої аварії ризик оцінюється як такий, що можна ігнорувати (відповідно до НРБУ-97/Д-2000).

Результати оцінок щодо транскордонного впливу свідчать, що практично відсутні негативні наслідки спорудження та експлуатації ЦСВЯП для прикордонних районів Республіки Білорусь, близьких до пропонованого майданчика ЦСВЯП.

Оцінка розмірів санітарно-захисної зони та зони спостереження

Оцінені в ОВНС ширина санітарно-захисної зони (СЗЗ) та ширина зони спостереження (ЗС) навколо ЦСВЯП при його експлуатації складають 100 метрів і 600 метрів відповідно.

Остаточні розміри та межі СЗЗ і ЗС ЦСВЯП буде розраховано у його проекті й погоджено та затверджено відповідно до законодавства.

ЦСВЯП буде забезпечено необхідною інфраструктурою для ведення планованої діяльності з урахуванням вимог забезпечення безпеки та професійно підготовленим персоналом, рівень знань якого, зокрема, з радіаційної та екологічної безпеки, буде періодично перевірятися і підвищуватися.

На об'єкті та в його СЗЗ вестиметься радіаційний контроль, а у ЗС – радіаційно-екологічний моніторинг, що забезпечить контроль за персоналом, технологічними процесами та станом навколишнього середовища.

На об'єкті буде встановлено систему фізичного захисту, що виключить несанкціонований доступ до зон зберігання ВЯП.

При будівництві та експлуатації ЦСВЯП будуть здійснюватися захисні, відновлювальні, компенсаційні та ресурсозберігаючі заходи, визначені в ТЕО.

Перелік залишкових впливів

При будівництві та експлуатації ЦСВЯП впливи зазначеної діяльності на повітряне та водне середовища, ґрунти, рослинний та тваринний світ, техногенне середовище та соціальне середовище практично відсутні.

Наслідки аварій під час будівництва та експлуатації ЦСВЯП не створюють впливів на повітряне та водне середовища, ґрунти, рослинний та тваринний світ, техногенне середовище та соціальне середовище, що призводять до перевищення встановлених допустимих рівнів.

Участь громадськості

Поважаючи конституційні права кожної людини, втілюючи політику прозорості рішень у сфері забезпечення ядерної, радіаційної та екологічної безпеки, ДП НАЕК "Енергоатом" при здійсненні планової діяльності стосовно ЦСВЯП вживатиме всіх належних заходів щодо забезпечення прав громадян та їх об'єднань у сферах використання ядерної енергії, забезпечення екологічної та радіаційної безпеки, що випливають із вимог чинного законодавства України, зокрема, із:

- Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку".
- Закону України "Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення".
- Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, ратифікованої Верховною Радою України (Закон України від 19.03.1999 № 534-XIV).
- Порядку проведення громадських слухань із питань ядерної та радіаційної безпеки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 № 1122 тощо.

Зобов'язання Замовника щодо реалізації прийнятих рішень

Замовник зобов'язується в повному обсязі реалізувати всі технічні, організаційні, фінансові й інші рішення, передбачені ТЕО, а також впродовж всього терміну експлуатації ЦСВЯП дотримуватися технологічного регламенту при веденні робіт, нести сировинні і матеріальні витрати щодо забезпечення безпечної

експлуатації ЦСВЯП і, тим самим, гарантувати виконання екологічних вимог.

Штатним розписом об'єкта будуть передбачені відповідні посадовці, на яких буде покладена персональна відповідальність за виконання технологічного регламенту і проектних рішень щодо безпечної експлуатації ЦСВЯП та охорони навколишнього середовища.

Від Замовника Президент "Національна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" _____ А.Л. Деркач	Від Генерального проектувальника Голова Правління ВАТ "Київський науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут "Енергопроект" _____ Ю.В. Малахов
---	--

ВИСНОВОК ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ

від " " _____ 20 __ р.

N _____

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

- 1.1. Назва проектних матеріалів, стадія проектування _____
- 1.2. Назва об'єкта, реквізити _____
- 1.3. Відомча належність _____
- 1.4. Назва проектної організації, реквізити _____
- 1.5. Рік випуску документації _____
- 1.6. Дата надходження матеріалів на розгляд " __ " ____ 20 ____ р. вхідний N _____
- 1.7. Загальна кошторисна вартість будівництва складає _____
вартість будівельно-монтажних робіт _____
витрати на будівництво природоохоронних об'єктів і здійснення природоохоронних заходів _____
- 1.8. Передбачено черговість будівництва пускові комплекси _____
- 1.9. Вид і обсяг продукції, що виготовляється _____
- 1.10. Організації, що погодили проектні матеріали та видали технічні умови _____

(NN, дати висновків)

II. АНАЛІЗ ПРОЕКТНИХ МАТЕРІАЛІВ

- 2.1. Інформація про площадку розміщення об'єкта, раціональне використання та охорону земельних ресурсів _____
- 2.2. Дані про технологію виробництва з точки зору її безвідходності і водоемкості _____
- 2.3. Відомості про запропоновані рішення щодо утилізації й екологічно безпечного поховання відходів, запобігти утворенню яких неможливо _____

2.4. Дані про прийняті рішення щодо водопостачання, каналізації, охорони і раціонального використання водних ресурсів (потреба об'єкта у воді, водооборотні цикли, повторно-послідовне використання води) _____

2.5. Відомості про заходи, що передбачаються для захисту від забруднення атмосферного повітря, їх ефективність _____

2.6. Інформація про заходи щодо захисту флори і фауни, охорони ландшафту _____

2.7. Дані про наявність проявів шуму, вібрації, електричних і електромагнітних полів, інших шкідливих фізичних факторів, про заходи щодо мінімізації їх впливу _____

2.8. Наявність матеріалів оцінки впливу запроєктованої діяльності на оточуюче (навколишнє) середовище (ОВОС) чи природоохоронного розділу та їх відповідність вимогам регламентуючих документів _____

III. ЗАУВАЖЕННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЕКТНИХ МАТЕРІАЛІВ

3.1. Виявлені недоліки і порушення вимог діючих законодавчих актів, нормативно-технічних документів, рекомендацій, інструктивно-методичних документів _____

3.2. Вимоги і пропозиції експертного органу _____

ВИСНОВКИ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (Державне управління охорони навколишнього природного середовища Мінприроди України по _____), розглянувши матеріали (повна назва проектної документації) _____ вважає необхідним (можливим, доцільним): _____

а) схвалити (погодити) проектні матеріали _____

(в разі необхідності з вказанням вимог)

б) повернути проектні матеріали на доопрацювання відповідно до зауважень даного висновку _____

в) відхилити дані проектні матеріали як екологічно небезпечні, реалізація яких неприйнятна.

Додаток: проектні матеріали.

Підпис керівника

Експерти: _____

(реквізити)

Додаток 5

Господарський суд м. Києва

Позивач: Благодійний фонд “Екоправо-Львів”
79000, м. Львів, вул. Крушельницької, 2
р/р 26004303133 в ОУ Ощадбанку в м. Львові
МФО 325796

Відповідач: Міністерство охорони навколишнього
природного середовища України
м. Київ, вул. Урицького, 35

Позовна заява про визнання висновку державної екологічної експертизи № 105 від 10.08.03 р. недійсним

10 липня 2003 р. Міністерством екології та природних ресурсів України затверджено висновок державної екологічної експертизи щодо доопрацьованого техніко-економічного обґрунтування інвестицій “Створення глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти” № 105. Міністерство екології і природних ресурсів затвердило наукову еколого-експертну оцінку щодо доопрацьованого ТЕО, підготовлену Київським національним університетом ім.Т.Шевченка, як висновок державної екологічної експертизи щодо ТЕО інвестицій “Створення глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти”.

Будівництво суднового ходу Дунай-Чорне море (зокрема, варіант через гирло Бистре, що визнаний у висновку експертизи як найбільш оптимальний), планується здійснити через територію об’єкта природно-заповідного фонду - Дунайського біосферного заповідника.

Згідно зі ст.13 Закону України “Про природно-заповідний фонд України”, об’єднання громадян мають право на участь в управлінні територіями та об’єктами природно-заповідного фонду, в т.ч. право на участь у встановленому порядку у проведенні екологічної експертизи об’єктів, що негативно впливають чи можуть негативно вплинути на стан територій та об’єктів природно-заповідного фонду.

Громадська організація БФ “Екоправо-Львів” вважає, що вказаний висновок екологічної експертизи є незаконним і підлягає визнанню недійсним, оскільки він прийнятий із порушенням

громадського права на участь в проведенні екологічної експертизи та з порушенням законодавства про екологічну експертизу.

I. Незаконність висновку екологічної експертизи зумовлена таким:

1. Згідно зі ст. 45 Закону України “Про екологічну експертизу”, висновки екологічної експертизи можуть бути визнані недійсними в судовому порядку в разі порушення вимог законодавства про проведення державної екологічної експертизи.

Під час проведення екологічної експертизи щодо доопрацьованого техніко-економічного обґрунтування інвестицій “Створення глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти” Міністерством екології і природних ресурсів було **порушено вимоги ст. 34 Закону України “Про екологічну експертизу”**.

Згідно з п. 2 вказаної статті, проведення державної екологічної експертизи видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, проводиться після оголошення замовником через засоби масової інформації Заяви про екологічні наслідки діяльності.

Будівництво глибоководного суднового ходу підпадає під п. 15 Переліку видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затвердженого Кабінетом Міністрів України №554 від 27.06.95 р. - “будівництво гідротехнічних споруд”.

Заява про екологічні наслідки діяльності створення суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти була опублікована замовником в газеті “Одесские известия” лише **3 липня 2003 р.**, хоча первинна екологічна експертиза була проведена ще у 2001 р., а документацію на повторну експертизу Міністерство екології і природних ресурсів прийняло в квітні 2003 р.

Таким чином, Міністерство екології та природних ресурсів прийняло документацію на проведення екологічної експертизи без перевірки оголошення замовником Заяви про екологічні наслідки діяльності.

2. Заява про екологічні наслідки діяльності, опублікована в газеті “Одесские известия”, **не відповідає вимогам ст. 35 Закону України “Про екологічну експертизу”**, оскільки не містить

відомостей про інформування громадськості щодо запланованої діяльності, її мету та шляхи здійснення.

Міністерство екології та природних ресурсів прийняло документацію на екологічну експертизу, не перевіривши відповідність змісту Заяви вимогам, які передбачені Законом України “Про екологічну експертизу”.

3. Міністерством екології та природних ресурсів під час проведення екологічної експертизи було **порушено вимоги ст. 10 Закону України “Про екологічну експертизу”**.

Згідно з п. 2 статті 10 “Гласність екологічної експертизи”, еколого-експертні органи після завершення екологічної експертизи повідомляють про її висновки через засоби масової інформації. Міністерство не виконало вказану вимогу і не оголосило про закінчення та висновок екологічної експертизи судового ходу, чим було порушено ст.10 Закону України “Про екологічну експертизу”.

4. Міністерством екології та природних ресурсів України під час проведення екологічної експертизи судового ходу Дунай-Чорне море було **порушено громадське право на участь в проведенні екологічної експертизи**, передбачене статтею 11 Закону України “Про екологічну експертизу” та ст. 13 Закону України “Про природно-заповідний фонд України”, а саме:

- нам було відмовлено в інформації, необхідній нам для реалізації нашого права на участь в проведенні екологічної експертизи (Додаток 3, лист Міністерства екології та природних ресурсів від 18.06.03 р.).

- Заява про екологічні наслідки діяльності, яка є одним із найважливіших способів забезпечення участі громадян та громадськості в проведенні екологічної експертизи, була опублікована перед винесенням висновку експертизи, а не перед початком проведення експертизи, як вимагається в законодавстві.

- Заява про екологічні наслідки спорудження каналу Дунай-Чорне море на території Дунайського біосферного заповідника міжнародного значення була опублікована лише в місцевій газеті “Одесские известия”, що обмежило нашу можливість реалізувати право на участь у проведенні експертизи.

- В Заяві відсутні відомості про мету і шляхи здійснення інформування громадськості щодо запланованого будівництва.

5. Висновок державної екологічної експертизи № 105 ґрунтується на недостовірних даних стосовно земельної ділянки, на якій планується здійснювати будівництво каналу.

Так, у п. 2.4, 2.7 зазначається, що 2541 га земель під протоками та внутрішніми водоймами належать до земель запасу, що не надані у власність та користування на території Вилківської міської ради. Проте гирло Бистре, де рекомендовано здійснювати будівництво, входить до складу проток та внутрішніх водойм заповідника та знаходиться на сьогоднішній час в постійному користуванні Дунайського біосферного заповідника на основі державного акту на право постійного користування землею П-ОД №001676, виданого Кілійською районною радою 2 лютого 2000 р.

II. Благодійний фонд “Екоправо-Львів”, як міжнародна громадська екологічна організація, має право звертатись до суду для визнання недійсними висновку державної екологічної експертизи № 105.

Згідно зі ст. 9 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Україна є стороною Конвенції від 6 липня 1999 р.), зацікавленій громадськості забезпечується доступ до процедури перегляду прийнятих рішень у суді з метою оскарження законності будь-якого рішення, дії або бездіяльності з правової та процесуальної точок зору. Недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають зацікавленість (ст. 2 Конвенції).

Благодійний фонд “Екоправо-Львів” - міжнародна громадська екологічна організація, метою якої є надання допомоги у захисті екологічних прав фізичним та юридичним особам, громадянам, сприяння розвитку природоохоронної справи та розвитку екологічної освіти, науки та культури (п. 2.1. Статуту). Одним з основних напрямків діяльності фонду є сприяння охороні і збереженню природної та культурної спадщини, сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи (п. 2.2 Статуту).

Враховуючи вищенаведене, керуючись чинним законодавством України, відповідно до ст.ст. 1, 12, 15, 54 Господарського процесуального кодексу України, просимо:

1. Визнати висновок державної екологічної експертизи Міністерства екології та природних ресурсів України щодо доопрацьованого техніко-економічного обґрунтування інвестицій “Створення глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській ділянці дельти” № 105 від 10 липня 2003 р. **недійсним**.
2. Судові витрати покласти на відповідача.

Додаток 6

Заява про проведення громадської екологічної експертизи

Реалізуючи закріплене Конституцією України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на участь у проведенні громадської екологічної експертизи, керуючись Законом України «Про екологічну експертизу», «Про охорону навколишнього природного середовища», Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська конвенція), Миколаївська філія Національного екологічного центру України повідомляє про проведення громадської екологічної експертизи.

Об'єкт громадської екологічної експертизи: екологічна ситуація, що склалася внаслідок добудови Ташлицької ГАЕС та підняття рівня Олександрівського водосховища вище НПР - 8 м.

Мета та завдання громадської екологічної експертизи: визначення ступеня екологічного ризику і безпеки добудови та запуску Ташлицької ГАЕС; встановлення відповідності здійснюваної діяльності вимогам екологічного законодавства, будівельним нормам і правилам; оцінка впливу запуску ТГАЕС та підняття рівня Олександрівського водосховища на стан навколишнього природного середовища і якість природних ресурсів; оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Тривалість експертизи – 2,5 місяця з моменту опублікування Заяви.

Склад експертної групи:

1. Деркач О.М., директор Південної філії інституту екології НЕЦ України, спеціальність – біологія, досвід роботи 23 роки, лауреат Європейської премії ім. Генрі Форда за збереження довкілля (2000 р.);

2. Мелень О.М., керівник юридичного відділу Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина», спеціальність - правознавство, кваліфікація – юрист, досвід роботи 5 років, лауреат екологічної премії ім. Голдмана від Європи (2006 р.);

3. Огняник М.С., заввідділом охорони підземних вод Інституту геологічних наук НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, досвід роботи 48 років.

4. Тарашук С.В., голова Національного екологічного центру України, кандидат біологічних наук, член науково-технічної ради Державної служби заповідної справи України, член Національної комісії з питань Червоної книги України, досвід роботи 27 років;

5. Товкайло М.Т., старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук, досвід роботи 27 років;

6. Черниш О.О., експерт Національного екологічного центру України, спеціальність «Агрохімія та ґрунтознавство», досвід роботи 20 років.

Примітка. В процесі виконання роботи склад експертів може змінюватись та доповнюватись.

Голова Миколаївської філії Національного екологічного центру України

Л.І. Патрушева

Березень 2007 року

Додаток 7

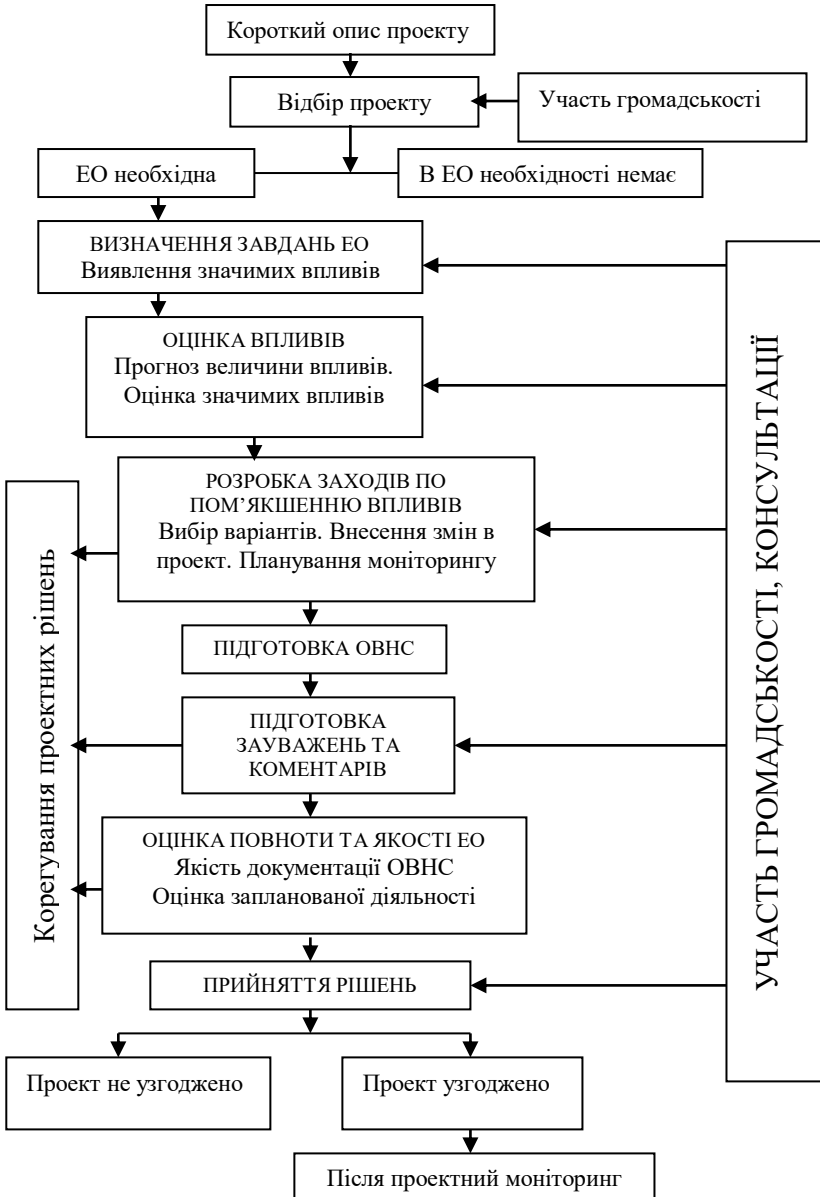
Українському товариству охорони птахів стало відомо про затвердження програми ЗАТ «Волиньводгосп» «Екологія – 2010», яка містить ряд проєктів гідромеліоративного втручання в заплавні екосистеми поліських річок. Так, унаслідок реалізації одного з проєктів цієї програми в 2005 році було проведене суцільне поглиблення русла р. Прип'ять від с. Щедрогір до гирла р. Турія (Волинська обл.). Внаслідок такого гідромеліоративного втручання були знищені біотопи гніздування рідкісних видів і спричинені інші негативні екологічні наслідки. Для попередження негативних наслідків від запровадження інших подібних проєктів цієї програми Товариство ініціювало проведення громадської екологічної експертизи та оцінки впливу реалізації найбільш загрозливих проєктів цієї програми. Одним з них є проєкт ЗАТ «Волиньводгосп» «Захист від затоплення повеневидами водами р. Прип'ять сіл Шлапань і Гречища Любешівського району — захисна дамба».

Висновки громадської екологічної експертизи є такими:

1. Дослідження території на піку повені та опитування місцевих жителів не підтвердили наявності розвитку катастрофічних повеневих явищ упродовж останніх років існування сіл Шлапань і Гречища.
2. Мотивація запровадження проєкту не відповідає реальній динаміці розвитку гідрологічних показників, які свідчать про суттєве зменшення середньобагаторічної тривалості виходу води на заплаву та про поліпшення процесу промивання русла протягом останнього десятиліття.
3. Проєктом не передбачені заходи, спрямовані на відновлення природних умов проходження води над заплавою. Запровадження проєкту суперечить чинному природоохоронному законодавству.
4. Будівництво захисної протиповеневої дамби створить реальну загрозу подальшому існуванню гніздового угруповання глобально вразливого виду — очеретянки прудкої, а також завдасть шкоди існуванню інших видів.
5. Історія існування протиповеневих дамб у даному регіоні свідчить, що подібне будівництво зумовлює деградацію природних сіножатей, які є важливою умовою господарювання місцевих жителів і невід'ємною складовою збереження цінних флоро-фауністичних комплексів.

Додаток 8

Загальна схема процесу екологічної оцінки (ЕО) проєктів

Навчальне видання

**ЕКОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**
Навчальний посібник

Укладачі: *Смирнова Віра Геннадіївна,
Костенюк Людмила Володимирівна*

Відповідальний за випуск *Ющенко Ю.С.*

Літературний редактор *Колодій О.В.*

Комп'ютерний набір *Смирнова В. Г., Костенюк Л.В.*